

ÖRÖKSÉG

2007. JÚNIUS
XI. ÉVFOLYAM
6. SZÁM

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET HELYETT

- Az OKM közleménye 2
Bemutakozás helyett... /Mezős Tamás 2

TÜKÖR

- Európa ékszerpályaudvara és az új épületlanc
/Bugár-Mészáros Károly 3

Széchenyi halotti jegyzőkönyve

- /Puska Ildikó, Dr. Penténé Unghváry Mária 6

ABLAK

- Avatás Huszton /Sebestyén József 7

- Európai Örökség Fórum Prágában /Dr. Deme Péter 7

- Értékelmérő tábor Székelyföldön /Herczeg Renáta 8

MŰHELY

- Pécs: a Nick-udvar /Máté Zsuzsanna, Simon Anna ... 9

- Őrségi tanácskozás /Ujlaki Pongrácz Zsuzsa 10

- Figler András mondja 10

- Vándor László múzeumigazgató véleménye 11

- Az ákosi református templom /Herczeg Renáta 11

- Új osztályunk: a lapnyilvántartás /Nagy Zoltán 11

FIGYELŐ

- Interjú Virágos Gáborral /Hadnagy Zoltán 12

- Földvár, a kelta erődített település /Nagy Levente 13

- Fonyód, a Bélatelepi villasor /Nagy Levente 14

- A miskolci Avasi kilátó /Nagy Levente 15

MAGYAR MŰLT

- Az indulatos főjegyző esete /Éri István 16

- Rajzok Segesvárról /Horváth Edina 17

- Nyári Egyetem Egerben 17

- Eszterháza 2007 17

- Nemzetközi együttműködési program 17

- PRO MEMORIA 18,19

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Sajtóiroda

KÖZLEMÉNY

Varga Kálmán Kulturális Örökségvédelmi Hivatalbeli elnöki megbízását – saját kérésére, hosszabb egyeztetést követően, érdemei elismerése mellett – 2007. június 10-ével visszavonta Hiller István oktatási és kulturális miniszter.

A miniszter Varga Kálmánt áthelyezte a Műemlékek Nemzeti Gondnokságához, és megbízta annak ideiglenes vezetésével a kifizandó igazgatói pályázat elbírálásáig.

Az intézmény korábbi ideiglenes vezetője, Csány Éva megbízatását ezzel egyidejűleg a miniszter visszavonta. Csány Éva a jövőben Varga Kálmán helyetteseként dolgozik tovább a Műemlékek Nemzeti Gondnokságánál.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal élére a miniszter Mezős Tamást nevezte ki, aki az elnöki teendőket 2007. június 11-től látja el.

Mezős Tamás 1951. december 17-én született Baján.

A Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett oklevelet előbb, mint építőmérnök, majd mint műemlékvédelmi szakmérnök. Építészettörténetből és -elméletből doktori és PhD tudományos fokozatot szerzett, a műszaki tudományok kandidátusa. Dolgozott az Építéstudományi Intézetben, a BME-n adjunktusként, docensként, dékán-helyettesként, a Műemlékvédelem Szakmérnöki Szak vezetőjeként. 2003 óta egyetemi tanár és az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék vezetője.

Tagja többek között az ICOMOS-nak, az MTA köztestületének és több bizottságának.

Budapest, 2007. június 7.

Bemutatókozás helyett...

ELMONDJA: MEZŐS TAMÁS

...Ha címszavakat kérnél (nem a nagy enciklopédiából), akkor mindeken előtt a *bitelesség* az, amire a hangsúlyt helyezném. A legnagyobb problémának azt érzem, hogy a szervezet éppen ebben, az általunk használt és szakmailag megkövetelt minimum kritériumban vesztett a legtöbbet. Vonatkozik ez a működésre, a döntések minőségére és a döntés meghozatalának időtartamára. A másik egy közelműltből származó élmény: *Giovanni Carbonara* barátomnak megjelent egy, az európai műemlékvédelmet taglaló háromkötetes munkája. A példák az elmúlt évekig sorolják a legsikeresebbnek vélt helyreállításokat. Tőlünk a '70-es éveknél megáll az idő. Én tudom, hogy ez így nem egészen igaz, tudom az Europa Nostra díjakat, meg minden egyebet. Európai mércével mérve azonban sajnós azt gondolom Carbonaranak igaza van. Nem kevesebbet szeretnék, mint visszakerülni az európai köztudatba. Azt a pezsgő szellemi közeget hiányolom, amikor fiatal adjunktusként hétről-hétre fogadta a tanszék a külföldi kollégákat, és én is jártam velük az országot, vitatkozva megoldásokon, ötleteken. Az utolsó ilyen élményem a '90-es évek végéről származik, amikor egy busznyi olasz hallgató a Salamon tornya Hansi féle bemutatását szerette volna megnézni és igazából semmi mást. Céloom ennyi.

A Nyugati pályaudvar főhomlokzata 1874-1877 "két vadászpavilon-motívum között egy pálmaház motívum"

Fotó: Bugár-Mészáros Károly

Mint ismeretes, a Kormány a kormányhivatalokat, minisztériumokat egy helyen, a Kormányzati negyedben kívánja felépíteni. A korábbi pályázatok után a döntés értelmében a Nyugati Pályaudvar lett a befutó. Az üres, illetve kihasználatlan terek beépítésével, a pályaudvar és környékének rehabilitációjával járó és a főváros távlati fejlesztését jelentősen befolyásoló projekthez készült Bugár Mészáros Károly elemzése.

BUGÁR-MÉSZÁROS KÁROLY

EURÓPA ÉKSZERPÁLYAUDVARA ÉS AZ ÚJ ÉPÜLETLÁNC

A Nyugati pályaudvar fejjéületének historizáló épületegyüttese a Nagykörút 4141m hosszan felsorakozó, mintegy 260 elsőrangú historizáló épülete között a három legértékesebb egyike a New York palota és a Végvár mellett.

■ A Pályaudvarépület *építészeti montázs*, amelyben a pálmaházat idéző üveghomlokzatú nagy vonatfogadó csarnokot két lakótoronyszerű, kettős-kistornyos loggiás vadászpavilon-forma övezi. Ez a vadászpavilon típus a reneszánszkor óta folyamatosan létezik, és a romantika korában felélesztik alakját. A városrendezés előírása volt, hogy az 1874-től épülő új fejjéületnek körüli építészeti hangsúly motívuma zárja a tervezett Lipót (Szent István) körút tengelyét. Ez a tengely a csarnok jobb szélére esett, így értelemszerűen a szimmetria miatt baloldalon megismételték. A jobboldali "vadászpavilon" mellé pedig egy "narancsház" motívum társul, ebben a vasúti I. és II. osztályú étterem kapott helyet.

A pályaudvar egykori indulási oldalán (a mai posta felé) az épületkompozíció a kastélyok "U" alakú díszudvar formáját vette fel, középen a pénztárcsarnok funkcióval, megidézve a kor gyógyfürdő építészetének nagy étteremcsarnokait. Jobboldalt megismétlődött a vasúti posta pavilonja funkcióval a körút menti vasúti étteremnél már alkalmazott "narancsház" motívum. Az "U" alakú együttes fő építészvezetője és részben tervezője azonos, a még a Jókai utcára épített korábbi 1872-es fejjéület építészével, azaz minden terven *Bernardt Viktor (Győző)* (1840-1923) építész aláírása található. A pénztárcsarnok különösen jelentős építészeti alkotás, mert a modern építészeti azon elvét követi, miszerint a vázszerkezet különválik a függőnyfalról. Itt a Ganz gyárban készített öntöttvasoszlopos-tartószerkezet sor mintegy 60 cm-rel beljebb van a belső térben a nagyméretű ablakokkal gazdag függőnyfal előtt. Ez az 1877-ben megépült mű öt évvel előzte meg a modern építészeti 1882-es chicagói feltalálót.

A kompozíció "pálmaháza", a vonatfogadó nagy üvegcsarnok *Gustave Eiffel* és építészirodájának műve, aki az 1871-ben a poroszok által szétlőtt és felégetett Párizsból érkezett 1874-ben Budapestre, július 25-e és augusztus 15-e közötti időre, hogy megvalósítsa addigi élete legnagyobb feladatát, s létrehozza

szakmai előmenetelének első nagy művét – 15 évvel a szimbolikus párizsi Eiffel-torony elkészülte előtt.

A pályaudvar másik, (érkezési) oldalán a Ferencz József király és Erzsébet királyné kettükupolás fogadócsarnoka szintén kertépítészettörténeti pavilon előképekből táplálkozik. A nagyobb kupola alatt a király a kisebb kupola alatt a királyné szalonját találjuk.

A pályaudvarnak a megszületését célzó tervpályázatokat megelőző tervkompozíciója 1873/74/75-ből *Auguste Wiczffniski-de Serres* főépítész műve, amittől a végkifejlet csak kis részletekben tér el. Tőle származik az íves tetők és a téglarchitektúra dominanciája és az üvegcsarnok alakja is. A pályázat nyertesei csak egyes részletmegoldásokat adtak az épülethez.

■ Végül 1878-ban három egyenrangú építész kapott Ferencz József rend kitüntetését a Pályaudvarért: *Bernardt Viktor (Győző)* (1840-1923), *Eiffel Gusztáv Sándor(!)* (1832-1923) és *Wiczffniski-de Serres Ágoston(!)* (1841-1900). Mind a hárman méltók rá, hogy az új épületegyüttesben teret vagy utcát nevezzenek el róluk. *Bernardt Győző* családjából ma is többen (a Nyugati mellett) a Terézvárosban élnek.

■ A Nyugati pályaudvartól a Podmaniczky utcáig 1908-ig nem volt más épület a Nagykörúton a mai posta helyén, így a lándzsás díszkerítés a Körúton a Podmaniczky utcára befurduval, az Eötvös utcával szemben lévő öblös díszkapuig futott körbe. Ennek elemei ma a Nyugati Étterem körül, illetve a Podmaniczky utca mentén a postaépület és az Eötvös utcával szembeni díszkapu együttes között maradtak fenn.

■ A kerítésen belül egy, a Nemzeti Múzeum kertjéhez hasonló "várakozó kert" volt. A kerítés kapupillérei és sarokpillérei különös figyelmet érdemelnek, mert kőből faragott lábazataik, lapososzlopaik (pilasztarok) és fejezeteik vannak, tetejüket pedig hatszögű lámpások ékesítették. Ezek a kapulámpások különösen az Eötvös utcával szemben alkottak szép kompozíciót, mivel ott négy kapu nyolc lámpája mellett további négy sarokpillér-lámpa, azaz 12 lámpa alkotott fénykoszorút. Ezen a király-kapucsoporton át érkezett hintóval az indulási oldalra Ferencz József király és Erzsébet királyné is.

G. Eiffel & C. emblémája a csarnokpillérekén

■ Az Eötvös utcával szembeni lámpás kapuoszlopos *díszkapu együttes teljesen helyreállítható állapotban van*, és átörökíthető az új funkcióhoz is. A négy kapu iránya úgy oszlik meg, hogy a bal oldali a Posta alagsorához visz, a bal-középső kapu pedig a pályaudvari pénztárcsarnokkal szemben építendő új épülethez vezet. A jobb-középső kapu iránya a gyalogosforgalmat szolgálhatja, mert tengelye éppen a Westend Bevásárlóközpontoz vezető aluljáró felé tart, mint a városrészeket összekötő gyalogos tengely ékes eleme. A jobb oldali kapu a vasút félemelettel feljebb lévő terepszintjére serpentinként felvezető utat engedi át.

■ Itt ki kell térni a 130 éves "várakozó kert" fennmaradt elemeire is. A Postának az Eötvös utcára néző díszkapujától balra, a Posta területén egy csepp alaprajzú különleges épület van, ami a megtartandók közé sorolandó. Születését megmagyarázza

szimmetrikus tereppárja, amely a jobb oldali kapu mögötti serpentin belsejének formáját adja. Itt egy vörösmárvány (tardosi vörös tömöttmész) szegélykőszorral övezett csepp alakú kertet találunk, amelyen két, kb. 130 éves platánfa is áll. A harmadik – háromemelet magas és feltétlenül megőrzendő platánfa – a jobb-középső kapu mögött telepítendő gyalogos tengely szélén áll. A platánok mellett más öreg fák is állnak itt. A térség lakói innen kapják a kevés, tisztább levegőt. A fák megőrzése természetvédelmi, kertépítészeti szempontok mellett emberségességi kérdés is.

■ A pénztárcsarnokkal szemközti, (postaelki) építési terület fainak vonalvezetését tanulmányozva a pénztárcsarnok felé néző homorú ívet látunk. Ez teljesen egybevágg azzal a kompozíciós kívánnalommal, hogy a Nyugati pályaudvar "U" alakú díszudvarával szemben egy homorú körszeletű alakú épület szolgálna legjobban a harmóniát, és megkíméli a megmaradt koros fákat is.

■ A Posta már kiürített Teréz körüti földszintes szárnya fölött hajló három további platánfa lombját azonban – a szárny elbontása esetén – már nem lehet beépíteni a körút vonalába, így a Posta végfalát itt ablakokkal lehet homlokzatosítani, mint ahogyan ez az épület Podmaniczky utcai végfalán meg is valósult. A világritkaság számba menő négy km hosszú historizáló Nagykörút harmóniája megköveteli, hogy a Nyugati pénztárcsarnoki udvarát szegélyező új épület a *Nyugatihoz basonlóan íves magastetőt kapjon, homlokzata építészetileg műves téglarchitektúrát öltönn.*

■ A Nyugati pályaudvar feltétlenül megőrzendő legrégebbi épülete, amelynek fő része 1846-ból való, hármass nagyívnyílású *ósvasúti fűtőház* ma a 20. vágány mellett áll. Ős díszhomlokzata a Ferdinánd híd felé néz. A körüti Posta építésekor, 1909-ben toronylécpsőházzal bővítették. A kis épület előtt szintén öreg, *terebélyes lombú fa áll, amely megőrzendő.*

■ A Nyugati pályaudvar épületkompozíciójára való rálátást az érkező vonatok felől meg kell őrizni, csakúgy, mint a többi három

oldal felől. Lefedetlenül kell hagyni a *váltóállító, jelzőállító és bangosbemondó irányítótornyokkal együtt* egy parabola alakú területet, amely az étterem párját jelentő "narancsház" pavilontól (ceglédi váró, volt posta) az acélüveg vonatfogadó-csarnokon át a királyi váró kupoláiig terjed, hozzáadva azt a különleges látványt, hogy a királyi váró kupolái fölött felsorakozik látványban a Parlament kupolája – ez fogadja a látogatókat. Így válik a Pályaudvar Budapest igazi filantróp városkapujává.

■ Az irányítótorny is különleges építészeti és vasúttörténelmi technikai műemlék a váltóállító szerkezeteivel együtt. (Épült 1912/13-ban.)

A régi postapavilon ("narancsház") mellől, a sínek között, 1980 körül épületeket bontottak el, így nagy szabad tér maradt a pályaudvar 17. és 18. vágánya között. Ha a 18. 19. és a 20. vágányt a 17. mellé sorba áthelyezik, akkor még a 20. vágány is, ami szintén napi sűrű vonatindító hely, a régi postapavilon ("narancsház") elé kerül a parabola látókúpon belül az összes ma használatos forgalmi vágánnyal együtt.

■ Mindebből következően a Nyugati pályaudvar jelenlegi formája az új beépítések mellett zavartalanul továbbélhet a jelenlegi terepszinten hihetetlenül költségtakarékos megőrzéssel.

■ Tovább élhet az 1846-os ősfűtőház az új épületegyüttes valamely udvar öblében öreg fájával együtt vélhetően a vasútművelők székhelyeként, a kisgyermekek öröme.

■ A Podmaniczky utca menti hosszú földszintes raktárépület és az ott álló kisebb járdavonal menti épületek különösebb

Fotók: Bugár-Mészáros Károly

A műemlék váltóállítótorny (1912) eredeti kéziváltó karrendszerrel

építészeti értéket nem képviselve elbonthatók. Az íves tetejű felülvilágító vasbeton szerelő- és remizcsarnokok az ipari építészet kategóriájában értékelhetők, belülről szépek, az új épületegyüttesbe leleményesen bekomponálhatók volnának, mint például konferenciaterem csatlakozó étteremmel és konyhával. Ez belátás kérdése. A Podmaniczky utcához legközelebb álló harántfelülvilágító csarnokban őrzik az Ezüst Különvonatot, valamint itt őrzik az 1945 előtti, restaurált, gyorsvonati Pullmann kocsikat is. Ez utóbbi vasbeton csarnoképület már átadhatja helyét egy értékesebb középületnek.

■ Összefoglalva: a *búsz működő vágány forgalmi megtartása mellett* még a Nagykörút és a Ferdinánd híd között is rengeteg hely marad a terepszinten való építkezésre.

■ A vágányok fölött való építés a Ferdinánd híd tengelye körül a két városrészt, azaz a Terézváros és az Új Lipótváros összekapcsolása érdekében kifejezetten kívánatos volna. A Ferdinánd híd oldalsó kibővítésével oda egy középülettel övezett kör alakú tér volna telepíthető, amelyről középen körülbelül az irányító torony közelében a Nyugati pályaudvarra néző kilátópont helyezhető el.

■ A Nyugati pu. forgalmának működtetői szerint a Ferdinánd híd és a Dózsa György út között a vasúti forgalom részére hét élő párhuzamos vágányt kell biztosítani, amelyből az egyik a repülőtéri gyorsforgalmi pálya lesz; a pihenővágányok elbonthatók. A hét vágánynak a Podmaniczky utcától távoli sávban kell futnia, így a Podmaniczky utca mentén *újabb hatalmas terület terepszint válik szabaddá*. A futó, élő hét vágány fölé fellépcsőzhet az új épületegyüttes.

■ A Podmaniczky utca menti vasúti felszabaduló sáv Bajza utca és Munkácsy Mihály utca közötti szakaszába esett egykor a *Rumbach-féle vasas fürdő* ("vasfürdő"), ennek helyén és forrására alapozva érdemes *uszodát* építeni az új épületegyütteshez.

■ Várhatóan neuralgikus hely lesz a közlekedésben a Podmaniczky utca – Dózsa György út – Vágány utca találkozási hatalmas közlekedési dugókkal.

Biztosítani kell az új épületegyüttes jóforgalmú közlekedési kapcsolatát az országgal, ezért első lépésben kiépítendő a Podmaniczky utca – Róbert Károly körút – Hungária körút kapcsolata. Ehhez a Vágány utcát legalább hatsávossá (+ busz sáv) kell bővíteni a Vágány utca menti használaton kívüli vasúti területek felhasználásával, olyan korszerű csomópont létesítésével, amely a Podmaniczky utcát egyvonalba fordítja az új Vágány utcával. Egyúttal megoldandó a Dózsa György út átvezetése is, kis hajlással s kellő számú lekanyarodó sávokkal a vasúti pálya alatt.

■ A Podmaniczky utca menti új épületláncnak kellően tagoltnak – a szemközti telkek osztását figyelően –, részletgazdagnak és magastetésnek kell lennie, hogy méltó legyen a világső rangra jutott historizáló Terézváros építészeti színvonalához. Azt gazdagítania kell.

■ A Podmaniczky utcára futó merőleges utcák végződésének látképe ma a Budai Hegyvidék, azaz a Hármashatár-hegy. Ha az Andrásy út felől haladunk, ez a lélekemelő látkép vonz bennünket az utcákban. A historizáló városépítés előírása volt az utcavégzésekhez hangsúlyok kialakítása; azaz az utcák kupoláknak, tornyoknak vagy oromzatoknak futottak.

Az új épületlánc elveszi a hegyek látványát, ez a kár azonban valamelyest enyhíthető, ha utcáik valamely építészeti esztétikai főmotívumra érkeznek majd. Itt a világső városkompozíciós elvek mai eszközzel való folytatását kell elérni.

■ Az akcióterülethez csatlakozó rehabilitációs övezet a Ferdinánd hídtól keletre a Westend épületegyüttes folytatásában kiürített MÁV terület. Ezt a területet városépítészeti felértékelni, ha az összenyitható volna a Lehel téri neoromán stílusú, számbéki templom másolattal. Megfontolandó volna, hogy a Lehel út elejének lesüllyesztésével a templom jelenleg sűrű forgalommal hozzáférhetetlenné tett környezete bekapcsolódjék a rehabilitációs terület sétatérébe.

A Nyugati pályaudvar mint élő vasúttörténeti turisztikai célpont nagy vasúti szak-idegenforgalmat bonyolít le. Az Orient Expressz luxusvonat Venezia – Bécs – Budapest útvonalon eredeti pályaudvart csak Budapesten lel. A Nyugati pályaudvartól kifelé

az Esztergomi Vasút fvhajlatában található a hatalmas területű (akkora, mint a Kis-Körút által határolt Belváros) *Vasúttörténeti Park Múzeum*. Jelentősége a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal és az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkkal vethető csak össze. A historizáló Budapest Nyugati pályaudvara a nemzetközi idegenforgalom egyik célpontja, de ez csak akkor vonz igazán, ha él. (A történeti vasutakon való utazás, mint turisztikai szolgáltatás, fellendülőben van.)

Budapestnek a historizmus építészeti stíluskorszakából (kb.: 1860-1905) fennmaradt épületállományának egységes összképe révén (12 km²-nyi homogén területen szecesszióval fűszerezve) *világső*. Egy építészeti stílusban való világsőségünk, amely tízezrek

Fotók: Bugar-Mészáros Károly

A lámpásoszlopos királyi kapuegyüttes, háttérben a Pénztárcsarnokkal

munkájának gyümölcse – kellő ösztönzési bemutatással – legfőbb (ma még ki nem használt) vonzerőnké válhat.

■ A Nyugati pályaudvar főépülete a historizmus korának egyik legrégebbi, legszebb és építészeti-mérnöki bravúrokat hordozó, eredeti funkciójában működő vasúti épülete. Sajnálatos, hogy a jelentőségét nem értők rendre felvetik azt, hogy a főépületből kivonják a vonatfogadó funkciót, sőt magát a vonatérkeztetést is száműznék a külvárosba.

A Nyugati pályaudvar vonatfogadó üvegcsarnoka és a pénztárcsarnok könnyű légyes hártvaszerkezetek, amelyek megmutatják filigrán tartószerkezeteiket és a szinte lebegő kitöltő falaikat. (Minden új funkció fűtést, hangszigetelést igényelne, ami azzal járna, hogy "be kellene csomagolni és láthatatlanná tenni" az épületegyüttes minden olyan műrészletét, amitől az világhírű.) Ritka az a történeti középület, amely eredeti funkciója olyan jól működik, hogy ott naponta 60 000 ember forduljon meg. A nemzetközi szakirodalom tele van önváddal, mert 30-50 évvel ezelőtt – meggondolatlanul! – elbontották, vagy vonatfogadó funkciójuktól megfosztották az acélszerkezetű történeti fejpályaudvar-épületeket. Európa különleges értéket képviselő 130 éves pályaudvarát *eredeti funkciójával* meg kell védenünk. ■

A Nyugati pu. megőrzendő pálya felőli rálátása, balra az 1846-os "Ösfűtőházzal"

A közelmúltban nemcsak a történészek, levéltárosok, hanem a közvélemény szélesebb köreiben is élénk érdeklődést váltott ki Széchenyi halotti jegyzőkönyvének állami megvásárlása és az, hogy a gazdasági ügyletet végrehajtó Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a Jegyzőkönyvet az Országos Levéltárnak ajándékozta. Az eseményről az Örökség is hírt adott (2007/2). Ezúttal az értékes irat kalandos útjáról számolunk be.

PUSKA ILDIKÓ - DR. PENTENÉ UNGHVÁRY MÁRIA

HOGYAN KERÜLT VISSZA SZÉCHENYI ISTVÁN HALOTTI JEGYZŐKÖNYVE A LEVÉLTÁRBA?

A nagyközönség és a szakma egyszerre értesült a hírről: egy budapesti antikvárium őrzi Széchenyi István halotti jegyzőkönyvét, melyet 1860. április 8-án vettek fel Oberdöblingben. A hírt a Népszabadság újságírója kürtölte világgá 2003. szeptember 8-án, amikor is interjú készített a Bibliotéka Antikvárium vezetőjével. Az Antikvárium vezetője, *Szulyovszky Zsolt* mesélte el, hogy az iratot egy idős hölgy vitte be az antikváriumba, azzal, hogy eladja. Akkor az irat még meglehetősen rossz állapotban volt, szélei szakadozottak, néhol az írott és a nyomtatott részekben is gyűrtek, penészfoltosak. Ő az értékes relikviát restauráltatta, és az a terve, hogy eladja lehetőleg valamelyik közgyűjteménynek.

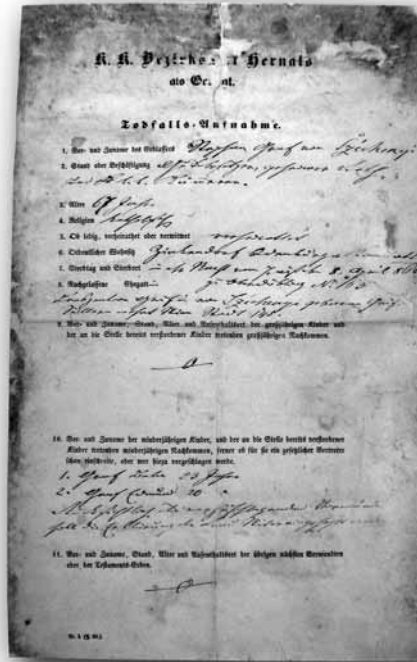
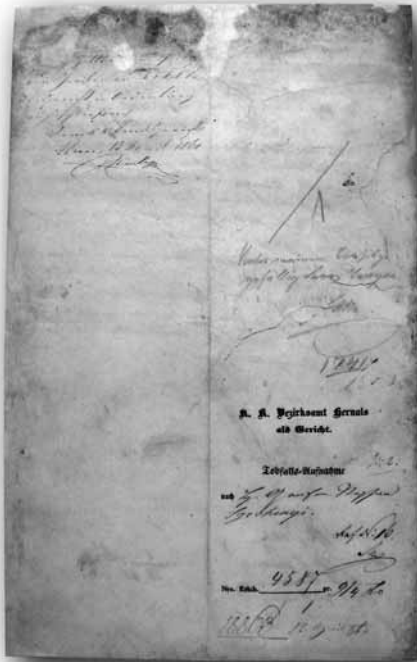
A Magyar Országos Levéltár (MOL) szakértője a hír hallatán 2003. szeptember 15-én az antikváriumban az iratot megtekintette és kérte, hogy átvételi elismervény ellenében értékbecslésre és tanulmányozásra adják át a MOL-nak. Ezt a kérést az antikvárium vezetője nem teljesítette. Időközben az iratról szerzett információ alapján a MOL munkatárai megállapították, hogy az 1860. április 8-án kelt jegyzőkönyv a K.K. Landesgericht in Odenburg iktatott irata eredeti őrzőhelyéről, a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltárából hiányzik. A soproni kollegák több napos áldozatos kutató munkája eredményeként a MOL rendelkezésére bocsátották a náluk meglévő dokumentumok *másolatát*, amely jelentősen segítette az ügy későbbi kimenetelét. Azt azonban sajnos nem tudták egyértelműen megállapítani, hogy a hagyatéki eljárásához is kikölcsozött irat mikor került ki az irategyüttesből, de feltehetően már a 19-20. század fordulóján hiányzott a helyéről. Talán ezzel magyarázható, hogy a szakirodalomban sem találtak említést az iratról. A MOL 2004. május 4-én felszólította Szulyovszky Zsoltot, hogy őrzési díj ellenében adja át neki az iratot, mivel az közirat, a levéltári törvény (1995. évi LXVI. tv.) alapján magántulajdonban nem lehet, következésképpen kereskedelmi forgalomba sem kerülhet. Mivel az irat átadása nem történt meg, a MOL 2004. szeptember 14-én a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) segítségét kérte, hogy nemzeti

kulturális örökségünknek ez a páratlan kincse az eredeti őrzési helyére visszakerülhessen. A KÖH jogászai tanulmányozták az esetet, és arra az álláspontra helyezkedtek, hogy rekvirálásnak helye nincsen, mivel a lopás ténye nem bizonyítható, az Antikvárium jóhiszeműen vásárolta meg, s az irateltulajdonítás következményei ezen hosszú idő alatt elévültek.

Am, hogy e nemzeti értékünket ne veszíthessük szem elől, a KÖH *Felügyeleti Igazgatóságának Budapest Fővárosi Irodája* 2004. november 11-én Széchenyi István halotti jegyzőkönyvét védetté nyilvánította, valamint kérte a Bibliotéka Antikvárium vezetőjét, hogy az iratot biztonsági másolat készítése céljából a MOL-nak adja kölcsön. Szulyovszky Zsolt ezt készséggel meg is tette.

2004-től mostanáig csak kősza hírek tájékoztattak az Antikvárium vezetőjének eladási kísérleteiről. A kezdetben hatmillióra

taksált jegyzőkönyv ára folyamatosan csökkent, míg 2006 decemberében Szulyovszky Zsolt közölte, hogy egy gyűjtő 1.950000,- Ft-ért megvennie. Mivel védett műtárgyról volt szó, az állami elővásárlási jog érvényesítése miatt az adás-vételi szerződést a Hivatal részére el kellett küldenie. A Műtárgyfelügyeleti Irodán ekkor még csak reménykedtünk benne, hogy élni tudunk elővásárlási jogunkkal. Hála a KÖH elnökének, Dr. Varga Kálmánnak, az adás-vételi szerződést a Bibliotéka Antikvárium és a Hivatal 2007 januárjában sikeresen megkötötte. Megfontolás tárgyát képezte, hogy melyik levéltár őrizze ezután az értékes relikviát. Az általános gyakorlat az, hogy oda kerüljön vissza, ahonnan eltűnt, különösen, ha a kapcsolatos iratok is ott vannak, de ez esetben, sajnos, a kapcsolatos iratok is eltűntek! Végül az illetékesek az irat jelentőségét és a hozzáférhetőséget szem előtt tartva, a Magyar Országos Levéltárat ítélték a legmegfelelőbb őrzési helynek. Az ünnepélyes átadásra 2007. május 23-án került sor. ■

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal támogatásával restaurálták Kárpátalján, Huszton a középkori templomot. Május 20-án, a református templom ünnepélyes átadásán tartott hálaadó istentiszteleten részt vett *dr. Varga Kálmán*, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke is.

SEBESTYÉN JÓZSEF

AVATÁS HUSZTON

RESTAURÁLTÁK A REFORMÁTUS TEMPLOMOT

Huszt városa a Tisza és a Nagygág találkozásánál, a Huszt-patak partján fekszik. Az 1329-es első névemlítés is a patak nevére utal. A középkorban a máramarosi királyi uradalom központja volt, lakói magyarok és szászok voltak.

A nyugati tornyos, egyhajós, négy támpillérrel gyámolított, sokszögzáródású szentéllyel épült temploma a 14. és 15. század fordulójáról származik. A déli kapu kőkerete, valamint a hajó és a szentély ablakai csücsívesek. Mérnöveit, a későbbi átalakítások során megcsontkították. A 18. századi meredek hajlású fedélszéket és a négy fiatornyos toronysisakot – egy tűzvést követően – a 19. század végén méltatlan formában átalakították. A hajóban ma látható fa szerkezetű boltozat is ekkor készült, a 18. századi festett famennyezet elbontása nyomán. A templom falképei – stílusjegyei alapján – Zsigmond király uralkodásának idejéből valók. Kiemelkedő értékű falkép-részlet a hajó északi falán található három magyar szent (Szt. István, Szt. László, Szt. Imre) egész alakos ábrázolása. Ezeket a gyülekezet 1524-es református hitre térése után lemeszelték. A templom köré 1595-ben épült a két kaputornyos körítőfal, melyet a 20. század első felében kétszer is átalakítottak.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szakmai közreműködésével 2000-2004. között 13,6 millió forinttal támogatta a felújítást és restaurálást, melynek során a templom visszanyerte történeti formáját. Régi ábrázolások és analógiák alapján a toronyra ismét fiatornyos, galériás toronysisak került, a fedélszék az eredeti hajlásszögnek megfelelően mérnöki szerkezettel újrakészült, s zsindefedést kapott. A falkép-törödékek konzerváló restaurálása megtörtént. Az épület körül vízelvezető rendszer épült ki, valamint a körítőfal helyreállítására is sor került. ■

Foto: Sebestyén József

Körítőfal a kaputornyossal

DEME PÉTER

EURÓPAI ÖRÖKSÉG FÓRUM PRÁGÁBAN

2007. MÁJUS 10-11.

Az európai országok örökségvédelemért felelős intézményei vezetőinek (European Heritage Heads Forum) második találkozására az elnöki tisztelet betöltő *Simon Thurley* (English Heritage) és a vendéglátó *Pavel Jerie* (Národní památkový ústav) aláírásával érkezett meghívó levél. A rendkívül gazdag és tartalmas programot Prága két jelentős műemlék épületében rendezték, a Wallenstein (Valdstejn) Palotában, a cseh parlament felsőházának, a szenátusnak a székhelyén, valamint a Nostitz Palotában, a kulturális minisztérium épületében. Mindkettőt az utóbbi években hozták rendbe, szemmel láthatóan nagy figyelmet fordítva az épületek és a bennük található értékek megőrzésére, biztosítva továbbá a szélesebb közönség hozzáférését is. Az EU tagországai közül csak Belgium, Bulgária, Franciaország, Luxemburg, Málta, Portugália és Románia képviselői hiányoztak (egyelőre), aktívan jelen voltak viszont a norvég intézmény képviselői. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt *Fejérdy Tamás* általános elnökhelyettes és *Deme Péter* igazgató (TKI) képviselte. Az eszmecsere során az is kiderült, hogy a jelenlévők készek azon európai országok intézményi képviselőinek befogadására is, amelyek ma még nem tagjai az Európai Uniónak.

A cseh szenátus elnöke, *Premysl Sobotka* üdvözlő szavait követően *Pavel Jerie* rövid, érdemi áttekintést adott a cseh intézmény működéséről, külső és belső feltételeiről. *Georges Zouain*, a GAIA Heritage vezetője a gazdasági elemzés szempontjából vizsgálta a kulturális örökséget, majd *Daniel Théron*d, az Európa Tanács Kulturális Igazgatóságának igazgatóhelyettese a HEREIN program eddigi eredményeit és jelenlegi állapotát mutatta be. *Terje Nypan*, a norvég hivatal munkatársa alapos elemzést adott arról, milyen nem tervezett hatásai vannak/lehetnek az EU különböző jogszabályainak a kulturális örökségre.

Ezt követően két munkacsoportban folytatódott a munka. Az egyikben az örökség gazdaságtana és a jelenkor nyomást gyakorló hatásai, a másikban az EU jogszabályalkotása, az éghajlat változása és az energiatakarékosság témaköre szerepelt napirenden. Az irányított, de kötetlen vitafórumokon számos izgalmas és aktuális kérdés került szóba, a konszenzussal elfogadott megállapításokról pedig másnap délelőtt a plénum további eszmecsere folytatott.

A fórum tagjai ezt követően megvitatták, hogy az együttműködés keretei között milyen további célokat tűzhetnek ki maguk elé. Egyetértettek abban, hogy a HEREIN program megerősítésével, aktívabbá és használhatóbbá tételében minden résztvevő ország érdekelt, miként a fórum saját honlapjának fejlesztésében is. Abban is teljes volt az egyetértés, hogy meg kell találni a leghatékonyabb módszert és eszközt az Európai Unió szervezeteiben tervezett jogszabályok mielőbbi megismerésére és befolyásolására, s készüljön egy, az örökségi értékek megőrzésének pozitív tapasztalatait bemutató közös kiadvány. Németország, Dánia, Spanyolország, Hollandia, Lengyelország és Svédország képviselői az utóbbi időszakban történt szervezeti átalakulásokról, illetve a tevékenységük néhány kiemelten fontosnak tartott területén elért eredményéről adták közre tapasztalataikat. Ebből itt elsősorban azt tartjuk fontosnak és kiemelésre méltónak, hogy több országban is most folyik, vagy nemrégiben zajlott le az örökségvédelem területén az a típusú integráció, amely Magyarországon a KÖH létrejöttét eredményezte.

A tanácskozást, amelyet színvonalas kulturális program és kiváló rendezés jellemezte, a 60. születésnapját ünneplő *Pavel Jerie* összegezte. A dán intézmény vezetője egyúttal bejelentette, hogy a 2008. évi találkozó megszervezését vállalják. ■

A KÖH Kárpát-medencei referatúrájának szervezésében már több éve sikeresen folyik a határon túli magyar lakta települések épített örökségének felmérése. A munka folytatásaként idei első táborunkat május 6-12. között Székelyföldön, területileg Felcsíkban és gyimesi falvakban tartottuk.

HERCZEG RENÁTA

TELEPÜLÉSI ÉRTÉKFELMÉRŐ TÁBOR SZÉKELYFÖLDÖN

A székelyföldi térségfejlesztési program vezetője az 1999-ben megalakult, s hat Hargita megyei községet (Csíksomlyó, Csíkpálfalva, Csíkszentmihály, Csíkszépvíz, Gyimesközéplek, Gyimesfelsőlök), valamint a Bákó megyei Gyimesbükköt magában foglaló Pogány-havas Kistérségi Társulás. A tábor szervezője az örökségvédelmi oktatásban tevékenykedő KÖRÖK (Magyar Kulturális Örökség Osztályok Egyesület) és a KÖH Kárpát-medencei referatúrája. A tábor lebonyolításának költségeit és az utólagos kutatásokhoz szükséges pénzügyi forrásokat a KÖRÖK és a Társulás pályázati pénzből fedezi.

Rodics Gergely, a Kistérségi Társulás ügyvezetője tavaly kérészt meg bennünket, azzal a kéréssel, hogy szakmailag támogassuk a térség fejlesztésének alapját képező települési értékleltár elkészítését. A társulás célja a tájjal és a helyi kultúrával harmonizáló, korszerű lakóköznyezet kialakítása, úgy, hogy megmarad a falu hagyományos szerkezete és régi épületei. A fejlesztési program két éves előkészítő szakaszának részét képezi a 33 kistelepülés építészeti értékleltárának, valamint a községek településtörténeti és településszerkezeti vizsgálatát elvégzése.

Mivel a Hivatal célja a települési értékleltárak összeállítása mellett a felsőoktatásban művészettörténetet, építészetet, műemlékfenntartást tanuló diákok gyakorlati képzése is, ezért a táborba idén az ELTE Művészettörténeti Intézetének négy, és a Babes-Bolyai Egyetem Művészettörténeti Tanszékének három hallgatóját hívtuk meg. Velünk párhuzamosan dolgozott Reischl Gábor vezetésével a SZIE Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Kar Települmérnöki szakának 32 negyedéves hallgatója is. A tanár urat a térség hosszú távú területfejlesztési struktúrájának és irányelveinek kialakítására kérte fel a társulás. Az épített és tárgyi örökség felmérésén túl fontosnak tartottuk a településeken élők megismerését is, ezért Rodics Gergely megbízta a kolozsvári Sapientia Egyetem három szociológus hallgatóját a teljes körű szociológiai vizsgálatok elvégzésével.

A települések előzetes felmérése már februárban elkezdődött. A Kós Károly Egyesülés (Sepsiszentgyörgy) három építész, Tóvissi Zsolt, Köllő Miklós és Bo.. megjelölték azokat a jellemző parasztházakat, portákat és gazdasági épületeket, amelyek alapján kialakíthatók a tájba, a régi és mai faluképbe is illő modern lakóház típusok. Az építészhallgatók szakmai gyakorlat keretén belül ezeket a házakat mérték fel, és készítenek róluk rajzokat.

A művészettörténészek a tábor első felében a Gyimesi-szoros határában hosszan elnyúló, a havasokból lezúduló patakok mentén szerveződő gyimesi falvak székely és csángó házait járták be. A mesés tájban, a természettel együtt élő, önállósra berendezkedett emberek egyszerű kialakítású, kétszázthatú, boronafalás házakban laknak. Sok helyen megjelennek a "mész-

be illő kék" vakolatok, az ablakokat kiemelő, "gallérnak" nevezett festett szalagkeretek. Az önálló istállókban tartott ló és szarvasmarha szorosan hozzátartozik az emberek mindennapjaihoz. Mivel minden település több patakból áll, amelyek egyenként 5-10 km hosszan kanyarognak a hegy gyomra vagy magasa felé, ezért csak néhány patakot sikerült végigjárjunk, de a magas hegyek katlanjában meghúzódó települések apró házaiban szívesen fogadtak bennünket.

A "Patakország"ot elhagyva a tábor második felében csíki településeken dolgoztunk. Központunk Erdély lelki és spirituális szíve, Csíksomlyó volt. Felméréseket végeztünk az örmény kereskedők központi városában, Csíkszépvízen. A település központját a kereskedővárosok polgárházainak terekkel gazdagított utcakereszete formálta, a város további részein azonban a székelyek kisebb-nagyobb tornácos házai, székely kapui

Gyimesbükk, Tarhavas pataka

(itt található Székelyföld második legrégebbi székely kapuja!) sorakoztak. Jellegzetes halmaztelepülések a középkori templomaikról ismert falvak: Csíkdelne, Csíkszentmihály és Csíkszentmiklós, és a hozzájuk csatlakozó, Csíkpálfala, Csomortán, Vacsarcsi, Ajnád és Borzsova is. A települések téglány alaprajzú, többnyire tornácos, kéttablakos házain még sok helyen megmaradt a zsúpfedés. A belső helyiségekben vaskályha és *sparbelt* melegít, a lapolt deszkafödémek gerendáin felirat őrzi a 19. század végi székely emberek gondos munkáját.

Idén a települések központi részével foglalkoztunk, jövőre a települések egyéb szerkezeti egységeinek és a külterületük vizsgálatával folytatjuk munkánkat. ■

Gyimesi látkép

MÁTÉ ZSUZSANNA – SIMON ANNA

PÉCS, NICK-UDVAR: KUTATÁS ÉS TERVEZÉS (2006)

A négy épületből álló együttes Pécs belvárosában található. Homlokzatai az egykori piactér, mai Széchenyi tér keleti térfalának déli és a Király utca északi térfalának induló szakaszát alkotják. A két- részben háromemeletes épületeket közlekedés-rendszerük és mindkét homlokzatról bejárható udvaraik is összekapcsolják. E jellegzetes, részben passzázsként működő terek 1930-as évekbeli tulajdonosokról kapták a "Nick-udvar" nevet, amellyel ma a teljes épületegyüttest jelölik, ennek telek-, és építéstörténete oly szorosan összefonódott, hogy mindenképpen indokolt és szerencsés volt, hogy a kutatás és a tervezés is egységes egészként kezelhette.

A Király utca 1. földszintjén és első emeletén középkori maradványokat tártunk fel: a kapualjban válaszfal és nyílászkeret-maradványokat, a mai első emeleten felmenő falazatot. Ugyanitt a földszinten, a középkori falak köpenyezésével kialakított, boltzott barokk terek maradtak fenn. A 17. század végén írott források szerint itt a Király utca 1. helyén kétemeletes ház áll, a Széchenyi tér 16-17. helyén 1722-ben még piaci fundust, majd üres házhelyet említenek.

Míg a korai építéstörténet periódusait történeti adatok nem datálják, jobban dokumentált a 19. század közepével kezdődő, az épületegyüttes jelenlegi megjelenését is meghatározó építkezés, illetve bővítés, amely a Zsolnay-család tulajdonlásával függ össze. 1844-ben a városi tulajdonban lévő Széchenyi téri területet három házhelyre osztották, amelyből kettőt, a későbbi 16 és 17-et, idősebb *Zsolnay Miklós* kereskedő vásárolt meg, a saroképületet *Littke Lőrinc* szabómester, a későbbi "Littke-pepszögyár" alapítója vette meg. A három ház egységes terv szerint, klasszicista homlokzatokkal, 1848-ig felépült. Zsolnaynak már korábban is volt üzlete a piactéren, ahol dohány-, játékarut és hangszert, majd 1831-től porcelán- és "kőedényt" is árusított. Az új kétszintes épületek földszintjén boltot és raktárt, az emeleten lakást alakított ki. Az emeleti helyiségebeosztás és az észak udvari szárnyban a függőfolyosóról nyíló nyílászárók is ebből az időszakból maradtak fenn. Idősebb *Zsolnay Miklós* 1859-ben a 17. számú házat egyik fiára, Vilmosra írta, aki ugyanakkor megvásárolja a Király utca 1. alatti épületet is. Utóbbit háromemeletesnek, eredendően romantikus jellegű homlokzattagolással építeti fel. A nyílászárók egy része, a lépcsőház és a homlokzati kovácsoltvas-elemek fennmaradtak. A helyiségek egy részének feltárt díszítőfestése rekonstruálható. A Széchenyi tér 16-17. térre néző, valamint az újonnan Zsolnay-tulajdonba került Király utcai ház megközelítésére ekkor kialakított fedett passzázs udvari homlokzatai ekkor kapják kerámiadíszüket. A három épületet ettől kezdve, egészen 1880-as eladásukig, Zsolnay-Bazárnak nevezték.

A Széchenyi tér 18. a Zsolnay-féle épületektől független, önálló életet élt. Első tulajdonosa, *Littke Lőrinc* hamarosan eladta, s 1858-tól a 20. század első negyedéig a Pécsi Takarékpénztár a tulajdonába került. A Széchenyi tér 18. igényes kialakítású lépcsőháza ebből az időszakból származik. 1880-as évek folyamán a többi épületrészt is a Takarékpénztár vásárolta meg. Meglehetősen egységesen maradt fenn a Széchenyi tér 17. első emeleti, többek közt reprezentatív tárgyalótermet is magába foglaló tér-együttese. Szecessziós díszítéséből maradt üveges ajtók, faburkolatos falak és a díszítőfestés feltárt részletei is fennmaradtak.

Jelen szondázó kutatás Pécs középkori kiterjedéséhez újabb adatokat szolgáltat, kiegészítve *Sonkoly Károly* korábbi eredményeit, s újabb adalékokkal járulva a Zsolnay-család történetéhez. Az épületegyüttes homlokzatait díszítő kerámiák egyúttal felhívják a figyelmet a Zsolnay-gyár korai, kevésbé ismert, időszakára is.

A bonyolult szövetet alkotó épületegyüttesben az utóbbi időkhöz igen vegyes funkció alakult ki. A földszinten szolgáltatás, (étterem, cukrászda, könyvesbolt), az emeleteken lakások, irodák létesültek. A műszakilag gyorsan avuló épületek több helyisége – életveszélyes állapota miatt – a kutatás és tervezés

megkezdésekor már üresen állt. A város a Széchenyi téri, frekventált helyen álló műemlékekre pályázatok kiírásával kereste a megfelelő funkciót. A 2006-ban kiírt közbeszerzési pályázatot az ÁMRK nyerte meg.

Az épületegyüttes kezelő PVV ZRt. jól meghatározott elképzeléssel rendelkezett a tervezett funkciók egy részét illetően, míg másik részük a tervezési folyamat során alakult ki. A programtervbe, majd később az engedélyezési tervbe beépül-

A Széchenyi téri házak délről, az 1960-as évekbeli homlokzattfelújítás után

tek a szondázó kutatások eredményei, olyan funkciók elhelyezésével, melyek a történeti értékek bemutatását lehetővé tették. Teljességre törekvés nélkül ezek a következők:

A Széchenyi tér 18. számú épületben reprezentatív lakások helyezkednek el, melyek értékét növeli a helyreállított igényes lépcsőház.

A Széchenyi tér 16-17., Király u. 1. számú épületekben továbbra is a különböző funkciók sokszínűsége uralkodik. A leg-sokrétűbb épületnek a Király utca 1. szám bizonyult. Kapualjában előkerült egy későgótikus, kéttraktusos épület két nyílászkerete, lépcsőházában és emeletein gazdag, 19. századi díszítőfestés. A reprezentatív épületben az "Európa kulturális fővárosa" központját alakítottuk ki.

Az igényelt, nagy alapterületű irodáknak a Széchenyi tér 17. számú épület nyújt otthont, melynek első emelete egészében szecessziós kialakítású.

Az új funkciókat új, napjaink stílusjegyeit magukon hordozó épületszárnyakban helyeztük el.

Az un. Zsolnay-bazár épületeit fedett passzázs kötötte össze. A tönkrement szerkezetet 20. századival helyettesítették, egykori formájáról, annak elhelyezkedéséről nem maradt fenn információ. Az új lefedés a tetőteri grill étterem szintjén jelenik meg nagyvonalú acél-üveg szerkezettel.

Az épületegyüttes földszintjén működő éttermek, cukrászdák sorát a régi fényében helyreállított Mecsek bár egészíti ki. Az épületeket feltáró kapualjak díszítőfestésükkel, vagy bemutatott középkori részleteikkel a passzázs meghatározó elemei.

A szondázó épületkutatás a tervezés előkészítését szolgálta. A kivitelezés megkezdésekor még nagyobb felületen szeretnénk kutatni, mert várható, hogy a Király u. 1. számú épület földszintjén több bemutatható középkori részlet kerül elő. ■

Az Mj. 50041/1958 és 50050/1951. számú műemléképületek tulajdonosa Pécs város, kezelője a PVV. Rt. Az épület-, épületkerámia-, illetve fa-, kő-, és festőrestaurátort kutatást, valamint a hasznosítási- és kiviteli terveket az ÁMRK készítette. A történeti kutatáshoz *Sonkoly Károly* nyújtott segítségét.

A Felügyeleti Igazgatóság régészei április utóján, 26-27-én Magyarzombafán rendezték soros munkaértekezletüket. Ezeket a 2001 ősztől kezdve – negyedévenként tartott találkozókra – napi gondjaikat, aktuális problémáikat vitatják meg. A tanácskozásról s az ott felvetett problémákról a résztvevőket kérdeztük.

ÚJLAKI PONGRÁCZ ZSUZSÁNNA

ŐRSÉGI TANÁCSKOZÁS

Idén már sokkal korábban esedékes lett volna összejönnünk, de a tanácskozás időszerűvé mégis csak április végére vált. Az értekezlettel a Hivatal szakhatósági jogkörét érintő kormányrendelet-módosítást akartuk megvárni, s addig-addig vártunk, míg azt ugyan nem, de a számunkra legalább oly fontos – ha ugyan nem fontosabb – 18/2001 (X. 18.) NKÖM rendelet változott meg. A munkaértekezletet az Őrségben rendezték meg a "házigazda"

Fotók: Nagy Zoltán

Soproni Iroda javaslatára. Magyarzombafra nagyon messze van, és "még két utcával odébb", a szíveslátás, a csend és béke, a kellemes szálláshely azonban nemcsak feleltette az utazás fáradalmait, hanem magára a munkára is hatással volt. Miután csaknem mindenki megérkezett, és jóllakott a kiváló betyárlevessel, néhány telefon után megnyugodtunk, hogy a hiányzókkal semmi baj, csak az út hosszú, nekiveselkedtünk a Figler András által összeállított program feldolgozásának. Két fontos témánk és egy kedves kötelezettségünk volt. András nyitotta az értekezletet, vitaindító beszéde, mely a Hivatal helyéről szolt a magyar régészetben, nem sokunkat

készített hozzászólásra. Ennek leginkább az volt az oka, hogy az összefoglaló nagyon is pontos képet adott a helyzetről, de a képről és a helyzetről inkább álljon itt Figler András rezüméje... (lásd: alább.)

Második és legnagyobb kérdéskörünk a 18/2001. NKÖM rendelet módosításának taglalása volt. Ez a rendelet szolt a régészeti lelőhelyek feltárásnak, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálójára anyagi elismerésének részletes szabályairól. A 21/2007. (III. 26.) OKM rendelet úgy módosította, hogy bevezette az úgynevezett *nagyberuházás* fogalmát, valamint egy új feltárással jogosult intézményt nevezett meg. A változtatás nem látszik túl bonyolultnak: a nettó 1,5 milliárd forintot, illetve, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő (leánykori nevén Nemzeti Autópálya) Zrt., valamint a Vásárhelyi Terv koordinátor szerveinek kezelésében a nettó százmillió forintot meghaladó értékű beruházások esetén a hatálybalépést követően a régészeti feladatokat a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSZ) láthatja el. A jogszabály-módosítás következtében már szakhatóságként vizsgálni kell, hogy nagyberuházásról van-e szó. A feladatok áttekintésére *Wollák Katalinnal* munkaanyagot állítottunk össze, amely a megbeszélés tanulságait figyelembe véve alapul szolgál *Halmi Nándor* e tárgyú igazgatói tájékoztatójának.

Az értekezlet legünnepélyesebb pillanata az "év felügyelője"-választás volt: 2006. "leg"-felügyelője *dr. Fülöp Endre Norbert*, a Soproni Iroda munkatársa lett, aki egyszemélyben régész és jogász, s ráadásul nemrégiben tette le a jogi szakvizsgáját. (Képzünk.)

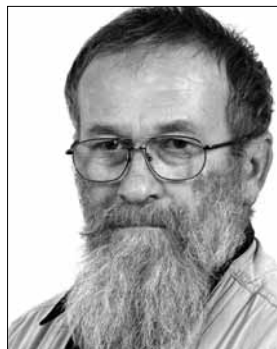
A felügyelői értekezletek második napja mindig szakmai nap, kirándulás. Figler András vezetésével az Őrség legszebb pontjait látogatta sorba a lassan fogyatkozó társaság. ■

dr. Fülöp Endre

FIGLER ANDRÁS MONDJA:

Ez a tanácskozás a felelősségről és arról szolt, hogy a felügyelők hogyan látják: milyen szerepet tölt be a Hivatal a régészeti értékek védelmében. Szerintem a Hivatal intézményként nem jeleníti meg ezt a felelősséget. Legfeljebb helyi szinten. A Szakszolgálat belépése csak eljárásjogilag teremtett új helyzetet, ami annyit jelent, hogy a KÖH-nek bizonyos beruházások esetében másképp kell eljárnia. Ahhoz, hogy ki tárja fel a leletet, a múzeum vagy más, nekem, mint Hivatalnak semmi közöm, csak ahhoz van közöm, hogy jól mentsem a részleteket. A szakszolgálatra szükség van, de nem ilyen módon kellett volna bevetni. Inkább úgy, hogy nem írom elő kötelezően, hogy mit végezzen, hanem csak azt, hogy egy nagyberuházásnál meghívásos versenyt kell tartania. Aztán a piac majd eldönti, hogy ki ad jobb ajánlatot. Most létrehoztunk egy új állami monopóliumot, ami kicsit sem biztos,

hogy jobb lesz, mint amilyenek a múzeumok voltak. A múzeumok állandóan rákényszerülnek a leletmentésre, csak most erre nem lesz forrásuk. Eddig a nagyberuházásokból megmaradó kisebb-nagyobb összegeket fordíthatták erre. Az 1997-es 47-es tv. értelmében a múzeumnak kötelessége a lelőhely ellátása. Erre eddig volt fedezete. Most nem lesz, tehát a múzeum nem fogja tudni ellátni a feladatait.

Az itteni vita nem rendeletről szolt, hanem a végrehajtás módjáról. Azt azonban világosan kell látni, hogy ez a rendelet ellentmond több más jogszabálynak, ellentmond saját magának is, s ezért nehéz lesz végrehajtani, még akkor is, ha betűről betűre törekszünk rá. A rendelet azt

a célját nem éri el, amiért létrehozták, jelesül, hogy könnyítse és gyorsítsa a munkát. ■

VÁNDOR LÁSZLÓ MŰZEUMIGAZGATÓ VÉLEMÉNYE

Ma, különösen a vidéki múzeumok, nehéz helyzetben vannak. Jelentős elvonások után 14 múzeum költségvetése csökkent. A csapás két oldalról ért bennünket. Az egyik a megyéket érintő általános elvonásokból adódik – 10 és 20 %-al csökkent az állami támogatás –, az új törvény pedig a megelőző régészeti feltárások jogától fosztotta meg a megyei múzeumokat. Régészeti stratégia már régóta nincs az országban, a nagy beruházások előtt még adódtak bizonyos kutatási szisztémák, de ma már a megyék többsége sem gondolkodik máshonnan, mint abban, hogy az adott feladatokat végre tudja-e hajtani. Most, hogy Szakszolgálat belép ebbe az ügybe, megszűnnek az anyagi források. Régészeti feltárást Magyarországon ma csak az NKA-nak benyújtandó pályázatra végezhetünk, legfeljebb ötmillió forint nagyságrendben. Ráadásul semmilyen garancia sincs arra, hogy a munkát jövőre is folytathatjuk – ugyancsak NKA pénzből. Pedig voltak már ilyen nagy, áthúzódó munkáink. 1980-87 között az MTA-val közösen elkészítettük az első mikrorégiós kutatást, a Kis-Balaton

programot, aztán a nyolcvanas évek második felében a Hahót medencei programot és a kilencvenes években a Kerka völgyi mikrorégiós programot. Tehát az ország nyugati felén egy-egy medence szisztematikusan régészeti kutatásával olyan metszetet csináltunk, amelyből különböző korszakokra vetítve konkrétan megvizsgálhattuk a terület települési viszonyait. Most, hogy lesz-e ilyen lehetőség, s ha igen, kinek a pénzéből, azt nem tudjuk. A mostani rendezvényből arra következtetek, hogy mindenki, a felügyelők s a múzeumiak egyaránt, ugyanúgy látják a helyzetet. Sok kérdés vár még tisztázásra; a jogszabályok értelmezése a működés sem teljesen tiszta, s az sem, hogy a távolabbi jövőben milyen lesz a múzeumügy finanszírozása.

Egy évvel ezelőtt a megyei múzeumok szövetsége letett egy elképzelést az asztalra, amelyik újfajta strukturális átalakítást, múzeumi reformot s az ezzel összefüggő finanszírozási elképzeléseket tartalmazta. Bár a minisztérium részéről azt halljuk, hogy ez aktuális, de eddig még nem történt semmi. ■

HERCZEG RENÁTA

TÉGLAIPAROSOK AZ ÁKOSI REFORMÁTUS TEMPLOMÉRT

A több mint 800 éves ákosi (Acâș, Románia) református templom Szatmár megye egyik legjelentősebb műemléke. Az Ákos nemzetség adományából felépült román kori bencés monostor a 16. században került a református egyházhoz.

Az évszázadok során többször leégett templom tornyai sokáig barokk formajegyeket mutattak, majd a 19. század végén egy nagyobb tűzvész után a presbitérium *Schulek Frigyes* építész bízta meg a templom javítási munkáinak elvégzésével. Ekkor kicserélték a barokk tetőt és a nyugati bejárat elé timpanonos előcsarnokot építettek. Ebben a formájában látható ma is.

A téglatemplom 1953-ban lett műemlék.

Az elmúlt években a téglafalazat több helyen károsodott. Mivel a felújítás meglehetősen sokba kerül, és a helyreállítás is egyre

sürgősebbé vált, ezért a KÖH tavaly szeptemberben megkereste a Wienerberger Téglaiipari Zrt.-t, hogy adományával támogassa a templom restaurálási munkáit. *Mészáros Balázs*, a cég bányászati vezetője kezdetektől fogva támogatta az ügyet.

Idén áprilisban 8100 db téгла érkezett Akosra, ahol hamarosan elkezdődnek a munkálatok. A tervek szerint részlegesen elbontják és újjarakják a toronysisakok téglafalazatait, s kiegészítik a lábazati részek falazatát. A munkákat a KÖH Kárpát-medencei műhelyének szakmai felügyelete mellett, *Emödi Tamás*, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület építészete vezetője majd.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal s az ákosi gyülekezet ezúton is köszöni a Wienerberger Téglaiipari Zrt. támogatását, remélve, hogy mielőbb beszámolhatnak az eredményekről is. ■

ÚJ OSZTÁLYUNK: A LAPNYILVÁNTARTÁS

A Lapnyilvántartás a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal legkisebb önálló szervezeti egysége. Ketten vannak, *Seregélyesi János* osztályvezető és munkatársa, *Egri Márta*. Munkájuk szigorúan hatósági, ők veszik nyilvántartásba a törvény értelmében hozzájuk benyújtott lapokat, újságokat. – Munkánkat az 1986-os sajtótörvény határozza meg – mondja Seregélyesi János. Aki ma Magyarországon lapot akar alapítani, annak – a sajtótörvény értelmében – ezt be kell jelentenie nálunk, s mi ezt egy határozattal minden további nélkül nyilvántartásba is vesszük... Nem - hártja el a ki nem mondott logikusan következő kérdést - mi nem engedélyezünk. Az megszűnt akkor és azzal, amikor a Minisztertanács Tájékoztatói Hivatala is megszűnt, s a nagyhatalmú kormányzervből egyszerű engedélyezési hivatallá váltunk. 1990-ben át is költöztünk a Kossuth térről a Szalay utcába, a minisztériumba. Én 1992 óta dolgozom ezen a területen, s bár korábban megfordult a fejemben, hogy újságíró leszek, végül mégis maradtam, ami voltam: jogász. A nyilvántartás csak látszólag egyszerű dolog. Azt azért minden esetben meg kell vizsgálni, hogy nincsen-e már hasonló című lap a magyar sajtóban. (Erre különösen a rendszerváltást követően volt néhány példa, de akadt a közelmúltból is.) Ha fennáll a veszély, hogy összetéveszthető vagy megtévesztő a cím, akkor ezt megírjuk az engedélyeztető félnek, s közöljük, hogy nyilvántartásunkban már van egy hasonló című lap, egyúttal kérjük, hogy jelöljön

meg egy másik címet. Időnként felvetődnek olyan jogi kérdések is, amelyek megnyugtató tisztázásához ki kell kérnünk más jogi szakértők véleményét is. Hogy mondjak egy konkrét példát, néhány éve bejegyeztette valaki egy nagy nyugati társasági lap címét saját nevére, de nem csinált semmit. Nem is volt semmi baj addig, amíg a nyugati cég, az eredeti, ki nem találta, hogy Magyarországon is elindította a lapot, saját szervezésében, tőkésével és stábjával. Amint bejelentette a nemzetközileg is ismert címet, kiderült, hogy már foglalt a lap neve, amelyik ugyan, hogy eddig még egyetlen lapszámmal sem jelent meg, de a cím joga az övé. Megindult a vita majd a pereskedés, végül az eredeti cím tulajdonosa győzött s a magyar főszerkesztőnek visszakoznia kellett. De ilyen volt a Válasz – Heti Válasz vita is. A lapoknak és a lapcímeknek van egy nemzeti kulturális védelmi joga. Mint például a Nyugatnak, az irodalmi folyóiratnak a címe nemzeti örökségünk része, azt még egyszer nem csak nem lehet, nem is illik felhasználni. Pedig megpróbálták. 1998-ban jelentkezett valaki, hogy ezzel a címmel akar lapot indítani. Akkor derült csak ki, hogy a cím nem védett! Megkérdeztem az Irodalmi Múzeumot, a Magyar Írók Szövetségét, az Akadémiát, a Szerzői Jogvédő Hivatalt, mindenki azt mondta, hogy példátlan disznóság, de jogilag nem lenne védhető a tiltás, viszont az ilyen neveket a nemzeti örökség részévé kellene tenni...

– nagy –

Az országban jelenleg kb. 350-400 aktív régész van. Őket látjuk dolgozni a készülő autópályák nyomvonalán, a nagyobb építkezések mentén. Korábban a területi egységekre osztott országban a megyei múzeumok látták el ezt a feladatot. A közelmúltban azonban a kulturális tárca életre hívta az országos hatáskörű régészeti szakszolgálatot.

HADNAGY ZOLTÁN

JÓ IRÁNYBA TERELNI... – interjú Virágos Gáborral

– A szakszolgálat létrehozása és az ÁMRK-hoz való csatolása meglehetősen nagy port vert fel, főleg a régészek között; a folyosóközi kommunikáció pro és contra véleményeket rögzített. Természetes tehát, hogy az első, amit Virágos Gábortól, az ÁMRK-ból kialakított Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (K.Ö.SZ.) minisztériumból kirendelt megbízott főigazgatójától kérdeztem, hogy milyen igény szülte a szakszolgálatot, s miért éppen az ÁMRK fedele alatt? – Az egyik ok az volt, hogy a régész szakma az elmúlt szűk két évtizedben számos szakmai feladatot nem végzett el. Mindmáig hiányoznak az egységes eljárásrendek, standardok, s azok a szabályzók, melyek alapján feladatot kiadni, majd a teljesítést megkövetelni és ellenőrizni, az elmaradást pedig szankcionálni lehet, illetve amelyek aztán egymással kompatibilis eredményeket generálhatnak. Mindez vonatkozik a módszertanra, a dokumentációra, a feldolgozásra. Másfelől szeretném hinni, hogy nem kizárólag a gazdasági érdekcsoportok lobbyereje hozta létre

citásokat, s így a beruházások megszabta szűk határidőt (amit sokszor jogszabályok, illetve az EU-s pályázatok előírásai tartalmaznak) sokkal rugalmasabban teljesítheti, mint a korábbi rendszer. Ezt úgy éri el, hogy egyrészt van saját – szükség esetén bővíthető – kapacitása megfelelő infrastruktúrával, másrészt az adott területen feltérési joggal rendelkező intézményeket, a helyi – városi, megyei – múzeumokat, régészeti tanszékeket, intézeteket és országos hatáskörű múzeumokat bevonja ebbe a munkába. Az ÁMRK pedig azért jöhetett szóba, mert létező feltérési jogú intézménye volt az OKM-nek, kiépített infrastruktúrával, épülettel és rokon örökségvédelmi szakterületen dolgozó szakembergárdával. – *Tudna-e konkrét példát mondani az intézmények bevonására?* – Ilyen aktuális téma az M6-os út építését megelőző régészeti feltérás. Szeptember elejétől a következő év november végéig meg kell ásnia a teljes szakaszt. Ez szükséges ahhoz, hogy az EU-s források a megfelelő ütemben lehívhatók legyenek és az út a ter-

Virágos Gábor 1972-ben született, az ELTE régészeti tanszékén végzett 1996-ban. Egy évre rá a Közép-európai Egyetemen szerzett középkor-történész diplomát, majd ott is doktorált 2002-ben saját feltérásai anyagaiból a középkori nemesi rezidenciák régészetéből. Első munkahelye az OMvH kutatási osztálya volt, majd a Kulturális Örökség Igazgatósága, aztán a KÖH, végül az akadémiai tulajdonú Archeosztráda Kft-nél volt alkalmazott. Nős, két gyermeke van.

a szakszolgálatot. A szervezet felállítását alapvetően szakmai igény indokolta, a gazdasági érdek legfeljebb csak ráerősíthetett a szakmaira. A régészeti örökség védelme – akárcsak a környezetvédelem – sokszor a gazdasági beruházásokkal ellentétes, vagy látszólag ellentétes érdekeket képvisel. A kettő azonban nem feltétlenül áll egymással kibékíthetetlen ellentétben. A régészetben már szűk két évtizede halmozódnak a problémák, amióta beindultak az első nagyobb fejlesztések (elsőként egy autópálya építése), de csak kevesen vágtaak bele a megoldás keresésébe, illetve az utóbbi évek ilyen törekvései nem nagyon vezettek eredményre. Azoktól, akik most számon kérik, hogy miért ilyen hirtelen a mostani folyamat, hogy lassabban kellett volna változtatni, visszakérdezem, hogy csak az elmúlt öt éven belül miért nem sikerült előre lépni szakmai standardokban, egységes árakban, dokumentációkezelésben stb.? Most mindenki azt mondja, hogy az átalakítás gyors volt, s nem így kellett volna. Most mindenki tudja, s mindenki másképp csinálta volna, vagy épp most sem tudja hogyan, de így bizonyosan nem. A mostani megbízást azért vállaltam el, hogy a meggyőződésem szerinti jó irányba tereljem a folyamatot.

Számomra a *tabula rasa* április 16-án kezdődött, azóta próbálok meg felépíteni egy új rendszert, protokollt, eljárásrendet. Ehhez persze partnerek kellene. Szembe kell néznünk azzal a szemlélettel is, amely szerint a régészet gátolja az infrastruktúra és általában a beruházások fejlődését, hogy az már a nemzetgazdaság érdekét is sérti, mert húzza az időt és drágák a feltérások. Ezek igaztalan vádák, a konkrét eseteknek legalább 90 százaléknál tétélesen cáfolhatók. Az viszont igaz, hogy a korábbi gyakorlatban a feladatellátás szervezése sokszor nem a kért határidőhöz, hanem az intézmény saját ütemezéséhez igazodott és az árképzés sem volt mindig áttekinthető. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy végre lépjen a szakma.

Tény, hogy minden évben meghatározott mennyiségű feladattal kell számolni, amelyhez országos szinten adott a szakembergárda. Ha a feladatok egy-egy területen meghaladták az országos átlagot, akkor nem biztos, hogy a megyei múzeum képes volt ezzel a feladattal mindenki megelégedésére megbirkózni. Most a szakszolgálat koordinálni tudja az országban lévő szabad régészeti kapa-

vezett határidőre elkészülhessen. Ez legalább 400.000 m² feltérarandó lelőhelyet jelent, amelyre legfeljebb 12 "terepi" hónap áll rendelkezésre. A 12 hónapra a K.Ö.SZ. szükség szerint négy-öt feltérási csapat kiállítását tervezi, bevonva más intézményeket is a feladatok ellátásába, hiszen összesen legalább 10-12 feltérő csapat munkájára lesz szükség. Ebben az esetben megkerestük a paksi, a székeszárdi és a székesfehérvári múzeumokat, valamint az ELTE és az MTA intézeteit, továbbá a nemzeti múzeumot. Az ő válaszuk alapján döntünk.

– *Pályázattal?*

– A szakmai kontroll érdekében felállítottunk egy tudományos tanácsadó testületet különböző régészeti korszakok, intézmények és kutatási-feltérési eljárásmodok neves szakembereiből. Azt, hogy melyik lelőhelyet melyik intézmény ássa majd, és ki legyen annak a munkának a felelős vezetője, ez a tanács fogja véleményezni.

– *Általában mi, vagy mi lesz a menetrend?*

– Két megoldás lehetséges. Az egyik, hogy a nagyberuházásra készülő cég ezt a tényt velünk közli, s kéri, hogy készítsünk hatástanulmányt. Így a szakszolgálat már az előkészítő fázisban beléphet. A másik esetben a Hivataltól értesülünk a várható feladatról, miután kiadott egy nagyberuházásra vonatkozó határozatot, s ez esetben várjuk, hogy a beruházó majd megkeres bennünket a konkrétan előírt feladattal.

– *Április közepe óta áll az intézmény élén. Mi volt az első lépés?*

– A tájékozódás és a lehetőségek felmérése. A megismertek alapján a K.Ö.SZ.-t, mint az örökségvédelem szolgáltató háttérintézményét tudom elképzelni. Ennek része a régészeti szakszolgálati és kutatói tevékenység, az épületek falkutatása, a műemlékek kutatása, a restaurátori kutatás, a táj- és kertépítészeti kutatás, tehát a műemlékekhez kötődő komplex, kutatási tevékenység, valamint a műemléki tervezői munka is. Ehhez kellett/ kell egy csapatot felépíteni. A korábban egy kormányhatározat alapján megindított átszervezés és létszámleépítés részben már lezajlott, de futó folyamatokat is át kellett vennem. Most párhuzamosan kell navigálni egy leépítési folyamat végét és építkezni egy másik irányba.

– *Mekkora batyut vett át?*

– Még folyik a tételes számbavétel. Most zajlik a restaurálásra váró épületelemek, műtárgyak, a korábban még nyilvántartásba sem vett dokumentációk, illetve mindenféle munkához vagy munkára átvett dolog felmérése. Már megszületett az új SzMSz, s ha a minisztérium jóváhagyja, három szakmai igazgatóságot fogunk kialakítani: a műemléki tervezési, a műemléki kutatási és a régészeti szakszolgálati igazgatóságot. Ezek a szervezetek azonban nem igazi vertikálisan építkező egységek lesznek, hiszen az örökségvédelmi munkarészek egymásra épülnek, illetve a folyamatok egymáshoz kapcsolódnak. A munkatársak persze be lesznek sorolva ide vagy oda, mert valamely szervezethez tartozni kell, de abból a szempontból, hogy milyen projekt-szervezeteket alkotnak majd, az igazgatóságok kérdése másodlagos. Így áll fel most a Mátyás templom rehabilitációján dolgozó csapat is, ahol minden együtt van a kutatástól a tervezésen át a restaurálásig. Szeretném, ha a jövőben ez minden nagyobb munkánál így lenne.

– *Milyen a kapcsolat a KÖH-hel?*

– A mostani váltás, ha gyökeres változást nem is hozhat, de mégis csak új helyzet. *Varga Kálmán* elnök úrral már két alkalommal beszélgettem az intézmények jövőjéről és viszonyáról. Az én alapvető elképzelésem a teljes partnerség. Remélem, ebben a most

hivatalba lépett *Mezős Tamás* elnök úrral is sikerül egyetértésem. Ellenzem a rivalizációt, párhuzamosságokat, ellenérdekeltségű rendszereket. Az intézmények feladatait jól elhatárolva, egymást segítő partnerként célszerű együtt dolgozni.

– *Tudományos kutatás van mindkét intézményben. Nem okozhat ez feszültséget?*

– Remélem, nem. Én minden megoldásra nyitott vagyok Nyilván közelebb állna hozzám egy olyan változat, ami eddigi szervezeti építkezésünkbe illeszkedne, de nem zárkozom el más elképzelések elől sem.

– *Hallbatmánk erről valamit konkrétan, vagy ez még korai?*

– Az egyik változat, hogy a KÖSZ komplex tudományos szolgáltató háttérbázist nyújt mindenféle hivatali tevékenységhez, de el tudom képzelni azt is, hogy csak gyakorlati tevékenységet végez, vagy hogy szak-specialista feladatokat visz. Ennél részletesebben talán korai lenne még nyilatkozni. Bármelyik irányba nyitott vagyok, ha meg tudják indokolni, hogy az a megoldás miért lesz jó az örökség védelmének. Az AMRK megmaradt személyi állományára pedig tőlem telhetően vigyázok, az a szándékom, hogy továbbra is maradjon meg az új struktúrában. ■

Az Örökség újonnan induló rovata húsz, előre megtervezett útvonalon különleges kirándulásokra hívja meg az olvasót. Mindegyik útvonalon két színhelyet mutatunk be: egy nemrégiben védetté nyilvánított, vagy védetté nyilvánításra javasolt műemléki értéket, és egy olyan kiemelkedő tudományos jelentőségű régészeti lelőhelyet, ahol sok esetben ma is megoldatlan problémák, különleges rejtélyek csigázzák fel a kutatók és a Kárpát-medence története iránt érdeklődő nagyközönség fantáziáját. Első kirándulásunk a Balaton déli partjának két különleges kirándulóhelyére vezet.

NAGY LEVENTE

FÖLDVÁR, A KELTA ERŐDÍTETT TELEPÜLÉS.

A lelőhely Balatonföldvár belterületének nyugati részén egy környezetéből kiemelkedő, erdővel fedett löszdombon található. Legegyszerűbben úgy közelíthető meg, hogy a település központjában, a Köröshegy felé vezető út leágazásánál, a városházánál kell megállni, majd nyugati irányban, a Petőfi Sándor utca végén találjuk meg a késő vaskori erődített település déli sáncának maradványát.

A sánc és egyben az erődített település Balaton felé eső nagyobb, északi részét a löszfal leomlása és a 20. század elején kezdődő villaépítkezések elpusztították. Csak a kb. 140-150 m hosszú, és helyenként 7 m magasan megmaradt déli sáncszakasz maradt meg, amely még ma is monumentális hatást kelt a szemlélőben. Jól látható déli sáncárok helye is, amelyben aszfaltozott gyalogút vezet.

Az erődített település eróziótól megkímélt, legfeljebb 60 m szélességű déli sávja a déli sáncvonal mögött jelenleg parkerdő,

közepén egy kis kápolna áll. Ezen a területen, a kápolna körül ahol *Nováki Gyula* végzett 1958-59-ben ásásokat, késő kelta korból (Kr. e. 2-1. század) származó földbe vájt házak, tűzhegyek, kemencék kerültek elő. A sáncátvágás eredményei alapján a kelták építették az impozáns védműveket is, nagy kiterjedésű településüket azonban megmagyarázhatatlan okból viszonylag rövid idő múlva elhagyták.

Csak találgatni tudjuk, mi lehetett

a virágzó település elnéptelenedésének oka: mivel a terület nagy része erózió során elpusztult, és a római korban a Balaton vízfelülete a mainál jóval nagyobb volt, könnyen lehet, hogy lakosai egy ilyen katasztrófa elől menekültek el. Ha a sánc tetején vezető ösvényen elsétálunk egészen a megmaradt sáncszakasz nyugati szélén kialakított kilátóhelyig, megpillanthatjuk a lelőhely egykori északi részének helyén tátongó szakadékat, amely a Balaton mederváltozásainak és a löszdomb eróziójának következménye (a szakadékba lépcsőkön sétálhatunk le, a lépcsőről megtekinthető az egykori domb megmaradt részének több méter magas, szinte merőleges löszfala). A kilátóhelyről és a sánc több más pontjáról csodálatos kilátás nyílik a Balatonra és a Tihanyi-félszigetre. ■

A földvár elpusztult északi része

Balatonföldvári erődített település sánca

NAGY LEVENTE

FONYÓD, A BÉLATELEPI VILLASOR

A fonyódi Várhegy északkeleti oldalában, a Bartók Béla utcában, (22-80 sz.) gazdag növényállományú kertekben található az a 29 épületből álló historizáló stílusú, műemléki jelentőségű területtel nyilvánított villasor, amely a balatoni fürdőkkultúra 19. század végi történetének jelentős emléke.

A villatelep története 1894-ben kezdődik, amikor a *dr. Szaplenczay Manó*, megyei tisztifőorvos által verbuvált fürdőtársaság 29 nyaralónak való területet vásárolt *gr. Zichy Bélától*. Az épületek 1894 és 1928 között épültek fel, de 1898-ra már 23 épület állt készen.

A korabeli sajtó a tervező építészek között a kaposvári *Lencz György* és a székesfehérvári *Sey Ferenc* nevét említi, akik több villát is terveztek. A legtöbb épület ún. svájci stílusban épült, összetett, magas tetőkkel, díszes oromzatokkal, lombfűrész-díszes verandákkal, nyerstégla falakkal (pl. Bartók Béla u. 24., 38., 40., 42., 54.). A legnagyobb villák emeletesek, igen tagolt tömegűek, tornyokkal ékesek, és impozáns lépcsőfeljárók vezettek hozzájuk a kertekből. A kisebbekre is jellemző a tagolt tömegalakítás és az épület megnyitása a kert felé, leginkább nyitott, faszervezetű verandával. A villatelepen a második világháború előtt élénk társadalmi élet folyt, nyaralója volt itt többek között *Huszka Jenőnek*, a *Törley*-családnak, és *Ripka József* budapesti főpolgármesternek is.

A két világháború között és az 1949. évi államosítást követően a legtöbb épületet átalakították, melléjük modern mellék-épületeket húztak, a beépítések módja és a telekstruktúra azonban lényegileg változatlan maradt, a villaegyüttes a századforduló villaépítészeti egységülálló módon, együttesként reprezen-

tálja. A kisebb-nagyobb mértékben átépített nyaralók között különös figyelmet érdemelnek azok az épületek, amelyek nagyrészt, vagy teljes egészében eredeti állapotban maradtak fenn. Ilyen például a földszintes, oszlopos-verandás Szigethy Gyula-villa 1896-ból (Bartók Béla u. 26.), a kert felé nyitott faszervezetű verandás Depold-villa 1902-ből (Bartók Béla u. 54.), a Szekeres-villa (1890-es évek vége, Bartók Béla u. 74.), a Fittler-villa (1910-es évek, Bartók Béla u. 76.), és a vízmű épülete (1890-es évek).

Szintén nagyrészt eredeti állapotában maradt fenn a 28 historizáló villa között kakukktójszámító, 1909-ben épült szecessziós stílusú Molnár-villa, amely a többi épülettől kicsit távolabb, a József Attila u. 6-10. szám alatt áll.

Érdeemes egy sétát tenni a villák előtt, a Bartók Béla u. Balaton felőli oldalán húzódó, *Schilban János* (gr. Széchenyi Imre kertésze) által tervezett parkosított Szaplenczay sétányon, ahonnan nagyszerű kilátás nyílik az északi part vulkanikus tanúhegyeire. Egy rövid sétát megér a fonyódi Várhegy is, ahol egykor sánccal és árokkal körülvett középkori kisvár állt, a hegytetőn épült kilátóból lélegzetelállító panoráma fogadja a kirándulót. Fonyód és Balatonföldvár között található még egy különleges kirándulóléhszó, a balatonboglári Földvár, ahol egy ismeretlen korú földvár sáncait és a Xantus János gömbkilátót lehet megtekinteni, újabb páratlan kilátással a Balaton északi és déli partjára. A balatonföldvári földvár revíziója Nováki Gyula, a fonyódi villatelep védési dokumentációja *Csejdy Júlia* kutatásai alapján készült. ■

A felvételeket Nagy Levente készítette

A kakukktójszámító szecessziós Molnár-villa

A Szigethy Gyula-villa

A Szekeres-villa

A közelmúltban Csúnya, mégis érték? címmel egy tanácskozás és kiállítás foglalkozott a hollandiai és magyarországi modern építészettel. A KÖH Táncsics Mihály utcai székházában tartott eszmecserén szóba került a miskolci Avasi kilátó is. Nagy Levente *Kosdi Attila* miskolci műemlékes építész és *Paszternák István* miskolci régész kérdezte arról, hogy milyen helyet foglal el a kilátó Magyarországon, esetleg Európában '60-as évekbeli építészetében?

NAGY LEVENTE

A MISKOLCI AVASI KILÁTÓ ÉS JÖVŐJE

K. A.: – Építésként az épület kora szimbolikus alkotásának tartom. A hatvanas években Miskolc vezetése egy alapjaiban új várost álmodott. A belvárost szanálták, régi sikátorait, hagyományos beépítésű részeit lebontották, s a hetvenes évek első felére felépültek az új lakótelepek. Feltételezem, hogy a kilátó építész, *Hofer Miklós* tudatosan városszimbólumot tervezett, a teljesen új Miskolc jelképét. Az épület vitathatatlan szimbólumértéke mellett kvalitásos építészeti alkotás.

– *Melyek ezek az építészeti értékek?*

K. A.: – A kilátó és TV-torony kialakítása mind formai, mind technikai szempontból azért bravúros, mert egy vasbeton "tűnek" két úgynevezett lepényt kell konzolosan tartania, a TV-toronyépítészetben szokásos beton-torony tűvé transzformálódott, és két lapos testet szúr át. A stabilitás érzete bizonytalansággal ötvöződik, ez feszültséget kelt a látványban, ez adja a torony különleges vizuális élményét.

– *Ha építészeti szempontból ilyen jelentős ez az épület, miért tartják sokan mégis csúnyának?*

K.A.: – Gondolom, az épület azért látszik csúnyának, mert indokolatlanul sok antenna van rajta: eredeti funkciója szerint TV-adó volt föld alatti átjátszóval, első szintjén kilátóval, második szintjén presszóval. A most látható antennák nagy része azonban nem TV-, hanem mobiltelefon-átjátszó antenna, s ettől az egész összbnyomás megváltozott. A mobiltelefonos cégeknek olyan antenna-lehetőségeket kellene választaniuk, hogy az antennáik a toronyra simuljanak, rőzsehalomot idéző antennáik látványával nem rontva a Miskolc városképét meghatározó torony sziluettjét.

P.I.: – Az épület formája egyedi, semmilyen más építménnyel össze nem téveszthető. A 10-12 m kiülésű beton tartóelemek ritkák a modern kilátó-építészetben. Ahhoz képest, hogy ipari létesítményről van szó, esztétikus és szerethető. Időről időre felmerül, hogy a kilátót védetté kellene nyilvánítani, de mivel szerencsére semmi veszély nem fenyegeti, a késedelem nem okoz gondot.

K.A.: – Miskolc városa a modern kilátó közelében akarja megépíteni az 1906-ban felépült, s később elbontott úgynevezett Rákóczi-kilátót. Az 1930-as években *Szeghalmi Bálint* tervei alapján ugyanezen a helyen épült fel egy református harangláb alakját idéző kilátó is, amelyet a helyi hagyomány és a visszaemlékezések szerint 1956-ban egy szovjet tank pusztított el. Ha mindkettő elkészül, akkor együtt áll az Avason a közelmúlt és a jelen szimbóluma a város régebbi múltját jelképező Rákóczi-kilátóval.

P. I.: – A mai kilátó második, eredetileg is vendéglátónak tervezett szintjén a tulajdonos egy hangulatos, hatvanas éveket idéző nosztalgia-presszót alakított ki. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnak nem dolga, hogy véleményezze egy új építészeti alkotás célszerűségét, építészeti szempontból azonban elgondolkodtató, hogy egy ilyen kiemelt építészeti *jelkép* mellé szükséges-e egy másik kilátót létesíteni.

– *A középkorban a miskolci Avas tetején, a mai kilátó közelében is állt egy templom. Mit tudunk e rejtélyes épület pontos helyéről, építéstörténetéről?*

P. I.: – A pontos helyét csak sejtjük. Néhány középkori forrásban szerepel egy Szt. György titulusú Árpád-kori eredetű kápolna,

amely nem a ma is álló avasi református templom elődje, mert azt korábban Szt. Istvánnak szentelték. A középkorral foglalkozó régészek szerint feltételezett helye a régi kilátó helyén, a modern kilátó közelében található.

Ha a Rákóczi-kilátót újja akarják építeni (az alapok letételére már sor került), lehetséges, hogy az építkezés során előkerülnek a középkori templom maradványai is. Ha eredeti helyükön megőrzendő romok kerülnek elő, a kilátót át kell tervezni, vagy éppen máshol kell megépíteni.

K. A.: – Az Avas a második világháború előtt, a hegy oldalát sűrűn átluggató borospincével a város számára a kikapcsolódást szolgáló sétahely, kirándulóhely volt. A feljegyzések szerint nagy vigalmi élet folyt az Avason, hiszen ekkoriban a város valamennyi tehető polgárának volt ott pincéje.

– *Van-e esély arra, hogy ez a pihenőhely-illetve vigalmi funkció újjáéledjen?*

K. A.: – Szükséges, hogy újjáéledjen, mert meglehetősen ritka, hogy egy város belterületén ilyen nagy és összefüggő pincés terület helyezkedjék el.

P. I.: – Igen, ez egy, a bécsi Grinzinghez hasonlítható, romantikus pincesorokból álló városrész, a főtértől pár méterre. A történelmi Avas pincesorai a Kis-Avason, Nagy-Avason és a Mély-völgyben évtizede-

ken keresztül építési tilalom alatt álltak, de szakszerűtlen, rossz minőségű építkezésekre, engedély nélküli toldásokra sok esetben sor került. Így egy-egy pincesoron ma már alig néhány épület hordoz építészeti értékeket, ez óriási veszteség az Avas többvezes pince- és borház-számahoz képest. A legutóbb egyetlen lépcsősor korlátait és világítótégeit javították meg, folyamatban van a pincesorok csatornázása, a város pedig saját tulajdonú pincéjében bormúzeumot hozott létre.

Az Avas turisztikai tervei szerepelt a műemlék református templom és a szintén védett temető övező kerítés megépítése is. Sajnos máig csak egy szakasz jutott el az építési engedélyeztetés fázisáig, építkezéssről pedig egyelőre szó sincsen, holott, hogy mennyire szükséges egy ilyen kerítés, ez akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a műemlék templom és temető *ismét* vandál rongálás áldozatául esett s a templom falát graffitival csúfították el. (A műemlék temető szintén rekonstrukcióra szorul, de mindegy a református egyháznak nincs, vagy csak nagyon kevés pénze van.) Amikor a város az Európa kulturális fővárosa-címre pályázott, a kilátótól délre, a Tűzkövesnek nevezett parkerdős-gyümölcs-kertes területen egy in situ régészeti bemutatóhelyet tervezett. *Ringer Árpád* sikeres ásatai nyomán ugyanis egy világhírűvé vált őskőkori kovabánya, és a Szeleta-kultúra idején virágzó nyíltszíni település maradványai kerültek itt elő. Tervek születtek arra is, hogy a kilátó mellett egy ősrégészeti múzeum létesüljön. Ezek a tervek azonban még nem valósultak meg, nem készült el az a 400 m hosszú átkötőtűt sem, amely a mintegy 80-100.000 fős lakosságú Avasi lakótelepet kötötte volna össze a Tűzkövesselel, illetve Diósgyőrrrel. Mindenesetre a Tűzköves régészeti lelőhely 1988 óta országos régészeti védettség alatt áll.

2004-ben ideiglenes védettség alá került a miskolci belváros, mint műemléki jelentőségű terület, amelynek része a Kis-Avas, Nagy-Avas és a Mély-völgy, vagyis az avasi pincesorok területe is. A belváros MJT-javaslatát 2006-ban terjesztették fel a minisztériumba. ■

Műltbéli történetek

ÉRI ISTVÁN ROVATA

AZ INDULATOS FŐJEGYZŐ ESETE
A SZELÍD MŰEMLÉKESSEL

A Műemlékek Országos Bizottsága hivatalos kiküldötteit emberemlékezet óta kiszállásaik alkalmával mindig és mindenütt barátságos, esetenként tiszteletteljes fogadtatásban részesítették. A MOB iktatókönyveiben és irattárában végzett kutatásaim során mindössze egyetlen olyan esettel találkoztam, amikor egy műemlékes szakembert egy időben több helyen is feljelentettek. E miatt a megvádolt személy terjedelmes igazoló jelentés megírására kényszerült, amely – a feljelentésnek a MOB-hoz küldött szövegével együtt – máig fennmaradt.

Az ügy 1947 nyarán történt. Szenvedő alanya a műemlékesek amúgy népes táborának közismerten legszelídebb, legcsendesebb képviselője, *Várnai Dezső* (1910-1975) volt. Őt jelentette fel az "Országos Jegyző Egyesületen" keresztül, magánál a belügyminiszternél és egyidejűleg – 1947. június 28-án – Tápiószentmárton olvashatatlán aláírású, így történetünkben névtelenül maradt főjegyzője.

Akik az *ÖRÖKSÉG* előző számában olvasták a háromfelvonásos műemléki szomorújáték történetét, máris képben lehetnek. Ez az eset a második felvonás közjátéka volt. Akkor a Blaskovich-kúria pusztulásáról esett szó, ezúttal viszont "csak" egy jó szándékú szakember méltatlan meghurcolásáról.

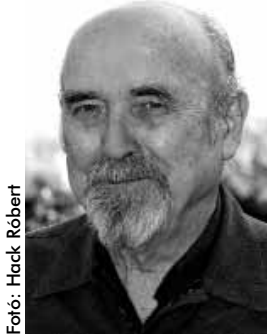
Hősünket – mint a MOB külső körében 1934 óta foglalkoztatott megbízottját – kissé borús időben tette le a vonat a nagykúriai vasútállomáson. Innen gyalogolt át 1947. június 27-én Szentmártonba, ahová éppen a déli harangszóra érkezett. Elsőként a községházát kereste fel, ahol azonban – érthetően – senkit sem talált. Mindenki igyekezett haza ebédelni, sziesztázni. Ugyanis a délutáni hivatalos órák – ahogyan a bejáratnál olvasható volt – délután négy órakor kezdődtek és egészen hét óráig tartottak. Nyilván azért, hogy ügyes-bajos dolgaikat a lakosok munkaidő után is intézhessék.

Várnai természetesen nem kívánt addig tétlenkedni. Egy jóindulatú helybéli elkísérte a főjegyző közeli lakásához. Azzal bízta, hogy a főjegyző úr nemrég indult el hazafelé, bizonyára még nem fogott hozzá az ebédjéhez. Kopogjon be hozzá bátran! Így is történt. Arról azonban, ami a lakásban lezajlott, kétféle történetünk van.

Vegyük előre a főjegyzőt, elvégre őt zavarta meg "egy túl heves vérmérsékletű úr". Mégpedig azzal, hogy a kúria felől kezdett érdeklődni. De bizony nem a megfelelő módon! "Magánlakásomon oly hangnemben kezdett beszélgetni – írja a főjegyző – amit nem tűrhettem, és nevezett magánlakásomból kiutasítottam. Nemcsak nem tudom milyen feladat elvégzésével lett ide kiküldve, azonban úgy vélem semmi esetre sem azzal, hogy itt a hatósággal és annak közegével gorbáskodjon, és azt leckéztesse."

A továbbiakban a főjegyző mégis csak elismerte, hogy pontosan tudta miről van szó. "Nem kívánok kitérni a nézeteltérés tárgyára – írja – mert abban az illető Úrnak már eleve nem volt igaza. Anélkül, hogy meggyőződött volna szavai állításáról, mindjárt a vád szuronyát fordította felém!"

"Az ország jegyzői kara nevében" – jelenti ki önérzetesen – "a jegyző senkinek nem kutya, nem rabszolgája és nem is cipőtörő rongya!" Már csak azért is kellett a belügyminiszterhez fordulnia, hogy az "ilyen Budapestről kiutazó felettes hatóságot megjárás és a régi világ reakcios (sic) tisztviselőiből itt maradt virágszállak túlkapásai ellen védelemben részesüljünk... Nem

Fotó: Heck Róbert

értem ezt a felfogást a mai demokratikus államformában az ilyen Urak részéről. Ezek vagy átaludták az utóbbi két évet vagy nyugaton üdültek!"

Nincs elegendő helyünk arra, hogy Várnai Dezső július 3-án kelt maga mentségét részletesen ismertessük, hiszen az éppen két sűrűn gépelt oldal terjedelmű Várnai percről-percre, 12.15-től, az ajtón történt belépésétől kezdve, kirugattatásáig ismerteti a történeteket. Szó szerint idézi a rövidre sikerült beszélgetést. Még azt is megjegyzi, hogy mielőtt leült volna, hová tette le az esőköpenyét. Bent is felejtette. Amikor kilépett a zuhogó esőbe, akkor fordult volna vissza érte. De a jegyző résen volt: Már az ajtóban kezébe nyomta.

Várnai – előadása szerint – elővette a magával hozott MOB iratokat és aziránt érdeklődött, hogy mi történt az 1945-ben a még ép kastéllyal? A főjegyző egyrészt azt közölte, hogy rövidesen teljesen lebontják, másrészt előadta, hogy ő semmiképpen nem hibáztatható. Miért nem küldött a MOB 1945-ben valakit, hogy megvédjé az épületet? Erre Várnai szerényen megjegyezte, hogy hiszen itt volt a helybeli hatóság. "Erre ő magából kikelve – idézi Várnai – azt mondotta: ilyen hangnemben én nem tárgyalok! A főjegyző a veranda ajtóhoz ment, azt kinyitotta és kifelé mutatva azt mondta: "Tessék!" Ezek után Várnai megköszönte a szíves fogadtatást és távozott.

A kiutasított a szakadó esőben a szomszédos ház tornácára menekült. A ház gazdája megkérdezte, hogy miért nem maradt a főjegyzőnél, amíg az eső eláll. Várnai elmesélte a sérelmét, amin az illető nem túlzottan lepődött meg. Javasolta: forduljon az aljegyzőhöz, "azzal lehet beszélni, jobban, mint a főjegyzővel." Így is történt, az aljegyző szívélyesen fogadta, el is kísérte a kúria romjaihoz. Várnai hamarjában felmérte az épületet, vázlatát mellékelte is a kiszállásáról beszámoló részletes jelentéséhez. (A megszerkesztett alaprajzot évek múltán 1951-ben készítette el, a megye műemléki topográfiájába, mégsem közzölték le.)

A külön iktatót igazoló jelentésben a megvádolt önérzetesen jelenti ki: "Egyéniségemet, magatartásomat t. Felsőbbségem már régóta ismeri, tehát nincs szükségem arra, hogy eljárásomat tisztázzam, hiszen én megbízatásomat teljesítettem és semmi olyant nem tettem, ami ezt a panaszt indokolná."

Igaza volt, nem is lett az ügynek folytatása - már ami a feljelentést illeti. Várnai Dezső azonban még jó néhány éven keresztül csak alkalmi megbízásokat kaphatott a MOB-tól. Véglegesítése állandóan napirenden volt, hiszen 1934-1940 között előbb a zsámbéki, majd az esztergomi munkáknál foglalkoztatták. Még 1938-ban kitüntetésre terjesztették fel, amit meg is kapott. Műemlékes tevékenységének katonai szolgálatra történő behívása vetett véget. Amikor 1945-ben hazatért a hadifogságból, ismét a MOB-nál jelentkezett. *Gerevich Tibor* 1949. március végén, egyazon napon írta meg *Gerő Lászlóval* és Várnai Dezsővel önéletrajzukat, hogy végre betölthessen megüresedett állásokat. Gerő esetében sikerrel járt, Várnait azonban már csak a MOB beolvasztása után, a frissen létesített Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának létszám-listáján találjuk meg, ettől kezdve a jogutód intézmények munkatársaként rendszeresen szolgálommal dolgozott. Sokrétű tevékenysége kapcsán ez a tápiószentmártoni epizód jelentéktelen eseménynek tűnhetett, ám akik ismerték őt – nekem is szerencsém volt ehhez – tudják, mennyire mélyen érintette ez az eset. ■

HORVÁTH EDINA

RAJZOK SEGESVÁRRÓL

A mindent elborító számítógépes grafika világában különleges élmény, ha szabadkézi rajzokat bemutató kiállítást nézhet meg a látogató.

Másfajta érték jelenik meg a több-kevesebb adottsággal rajzolt képeken, akkor, amikor a fehér rajzlap és a puha grafitceruza segítségével kell a kiválasztott témát rögzíteni. Már az is érdekes, hogy melyik az a pont, ahonnan a rajzoló megragadja látványt, amit aztán megörökít a rajzlapra. Megpróbálja átélni mindazt, amit az egykori építők tettek, az arányok meghatározása után "magasodnak" a falak, tető kerül az épületre, ablakok, ajtók zárják le a végtelenből "kimetszett", fallal határolt teret. S míg mindez megvalósul, a rajzoló pillantásával újra és újra végigsimítja a vakolt fal vagy a természetes kő felületét, figyeli a fények-árnyékok változását, a színek erősségét, a festett felületek hibáit, a díszítések szelíd esetlegességeit. S mire a rajz elkészül és a segesvári *Szabók és csizmadiaik tornya* a papíron felismerhető, a rajzoló maga is gazdagabb lesz. Szeme rögzítette a felületek érdekességét, különbségét, beitta a színek melegét, a fények mélységét. Érzékeny lett, s már egyre biztosabban értékeli környezetét. Ez az a készség, amit *Barkács Agoston, Csiki Barnabás, Dimény Gábor Béla, Horváth Katalin, Kürtös*

Veronika és *Szegő Tamás* a Budapesti Műszaki Egyetem építészhallgatói erdélyi kirándulásuk alkalmával már megszerzettek és remélhetőleg a jövőben tovább fejlesztenek. A KÖH Pincegalériájában bemutatott rajzaikon a hat hallgató hat külön stílusban rajzolta Segesvár középkori épületeit, a Bergkirchétől a Szűcsök tornyán át a Kovácsok tornyáig. Barkács erőteljes vonalaival éles ellentétben áll Horváth Katalin légies rajzmodora. Szegő Tamás rajzai gyakorlottságról tanúskodnak, bizonyára sokat és szívesen rajzol. Dimény a színek használatával lírai hangulatot varázsol elénk. Az a rajza, amely nyitott ajtón át a szászok lakta vidékre vezet a tekintetet, bensőséges viszonyt mutat az épített és a természeti környezet között.

Kürtös Veronika rajzai a mesekönyvek világát idézik. Csiki Barna műveiből kiérezhetjük az ősök földjének szeretetét, tiszteletét.

Jó lenne tudni, hogy a mai építészhallgatók között hányan kelnek útra, hogy rajzban örökítsék meg mindazt, ami körülvesz bennünket. Igen, a rögzítésnek ez a módja sok munkát, figyelmet és időt igényel, de a befektetett energia megtérül. Talán egyszer valamelyikük nevét olvashatjuk majd egy-egy műemléki helyreállítás kapcsán a szakirodalomban is. De addig is szívesen adunk helyt újabb munkáik bemutatására, készüljenek azok Erdélyben, a Vajdaságban vagy az Alföldön. ■

A résztvevő műszaki egyetemisták egy csoportja

NYÁRI EGYETEM EGERBEN

A szervezők és az együttműködő partnerek elmúlt évi döntése értelmében ez évi programunkat már *Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem, Eger* elnevezéssel hirdetjük meg. Ebben az évben a nyári egyetem programja az egyes emlékek védelmével kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdéseket taglaló előadásokat és esettanulmányokat öleli fel. Jövőre pedig, a település szintű védelem problémakörét szeretnénk feldolgozni a fenntartható fejlődés, valamint a műemlékvédelem elméleti és gyakorlati követelményeinek megfelelően.

A nyári egyetem hagyományaihoz híven a választott témákat kiváló hazai, európai és Európán kívüli előadók közreműködésével mutatja be.

Tervezett előadásaink és előadóink:

Műemlékvédelem – gondozás – helyreállítás: "minden szinten szinte minden" – Fejérdy Tamás – Tudományos és technikai követelmények, gazdasági és társadalmi igények – Erő Zoltán – Műemlékek közvetlen és közvetett hasznosításának elvei és szabályai – lehetőségei és korlátai. – Arnóth Ádám – Használjuk...felhasználjuk...elhasználjuk? – A fenntartható turizmusról – Kovács Erzsébet – Lélegző műemlékek – hogyan törődünk a történelmi kertekkel? – Fatsar Kristóf – Szakadékok és bidak a múlt örökségének hasznosításában – Jean Noël Matthieu (FR) – Integrált értékvédelem: a megőrzve fejlesztés/fejlesztve megőrzés művészete – Máté Zsolt – Az önkormányzati irányítás lehetőségei és eszközei a történelmi és a műemléki értékek megőrzésében – Sarkadi Eszter – Együtt a műemlékekért: a tulajdonos és a közszféra "kötelező munkamegosztása" – Christiane Schmukle Mollard (FR) – "A kulturális örökség védelme közös ügyünk?" – Winkler Gábor – Kezelés – kezelési terv – kezelő szervezet – avagy ki is az a bizonyos "műemlék (belső) menedzser"? – Giora Solar (IS) – Monumentenwacht – MAMEG – Jacques Akerboom (NL) – A társadalmi értékítélet és a szemléletváltozás elősegítésének módszerei és eszközei Ingvall Maxwell (UK) – A média szerepe a lakosság tudatformálásában – Kovács Olivér.

A NYÁRI EGYETEM HELYE:

De la Motte Kastély Noszvaj, Dobó u. 10.

Részvételi díj: 149.500 Ft

ESZTERHÁZA 2007

A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága június 1-jén tartott sajtótájékoztatóján ismertette a fertői Esterházy-kastélyban *Eszterháza 2007* címmel rendezendő idei koncertsorozatának programját. *Csány Éva* igazgató bevezetője után *Dobó Ágota* igazgatóhelyettes a kastély revitalizációja tükrében méltatta Eszterháza koncert-életét. Ez utóbbiról részletesen *Rácz Márton* karmester, a MNG zeneigazgatója számolt be. A koncertsorozatot *Botway Károly, Vasbegyi György, Kalló Zsolt, Szilasi Alex, a Fideliót Zsoldos Dávid* ismertette. (A részletes programot következő számunkban közöljük.)

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI PROGRAM

A Transylvania Trust Alapítvány (Kolozsvár), az Institut of Historic Building Conservation és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal együttműködésével megvalósuló, "Európai szintű tudás- és tapasztalatátadás; az európai jelentőségű épített örökség szerepe a közösségfejlesztésben és a társadalmi részvétel fejlesztésében" című szakmai program, amelyet az Európai Unió Kultúra 2000 keretprogramja támogatott, bemutatót szervezett Budapesten, a KÖH tanácstermében május 24-én. A mintegy 40 résztvevő meghallgatta *Fejérdy Tamás* "A műemlékek integrált védelme" című előadását, majd a program két koordinátora, *Hegedűs Csilla* és *David Baxter* ismertette az előzményeket és az elért eredményeket (ezekről részletesebb információ található a www.heritagetraining-banffycastle.org honlapon). A rendezvényen résztvevők eszmecsere folytattak arról is, hogyan terjeszthető ki az együttműködés Délkelet-Európa országaira.

DÍSZPOLGÁR LETT!

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság-Egyesület és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal javaslatára *dr. Horler Miklós* építész, építészettörténész, a művészettörténeti tudományok doktorát, nyugalmazott egyetemi tanárt "*Budavár Díszpolgára*" kitüntető címmel tüntette ki a Budavári Önkormányzat.

A kitüntetést és a díjat május 21-én, Budavár visszafoglalásának 158. évfordulója és a Honvédelem Napján ünnepélyes külsőségek között *dr. Nagy Gábor* polgármester adta át.

Dr. Horler Miklós szakmai tevékenységével és egész életével hazánk történeti, kulturális és építészeti emlékeinek a megőrzését, gyarapítását szolgálta, egyebek között kiemelkedő, aktív szerepe volt a romossá vált Budai Vár helyreállításában.

Egykori munkatársai és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nevében őszinte tisztelettel és szeretettel gratulálunk a Tanár Úrnak!

DR. ÖRSI KÁROLY KÖSZÖNTÉSE

Rendhagyó Örök-Zöld klubestünk keretében, május 14-én Örsi Karcsit ünnepeltük 70. születésnapján. Senki ne vegye tiszteletlenségnek részemről a Karcsi megszólítást, de mint az egyik legrégebbi közvetlen kollégája és "harcostársa", azt hiszem megengedhető. Az 1960-as évek közepén indult Karcsi műemlékes tevékenysége és karrierje, ettől kezdve neve összefonódott a történeti kertek védelmével, tervezésével. Szinte a semmiből teremtette meg ennek a speciális szakterületnek az alapjait és hosszú időre módszereit. Nagyszerű érzékkel ötvözte a történeti ismereteit, művészi érdeklődését az igen alapos és mára szinte kivesző "kertész" tudással. Mindig tudott súlyozni a feladatok között és nagyvonalú, okos rálátással indította el a szinte reménytelennek látszó helyzeteket is. Mindannyian – az utána következő generációk – sokat tanulhattunk, s tanulhatunk Tőle a mai napig is. Számtalan nagy léptékű és jelentős munka mellett egy sajátos stílusú kertépítész műhely megteremtése is a nevéhez köthető. A szakmai feladatok mellett, mindig nagy hangsúlyt fektetett a tanításra, ismeretterjesztésre is. Ezt próbáljuk utódaiként hasonló színvonalon tovább vinni.

Karcsit szakmailag méltatni, hosszán lehetne, bizonyára lesz is erre még alkalom! Emberi habitusát – a remek hangulatú baráti összejövetelen – Máthé Géza verssel köszöntötte.

További tevékeny, boldog éveket és jó egészséget kívánunk!

A kollégák és barátok nevében is:

Szikra Éva

"AZ ÉV MÚZEUMA 2006" PÁLYÁZAT EREDMÉNYE

Idén 12. alkalommal hirdette meg a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület a pályázatot, amelyre ezúttal két kategóriában hat intézmény nyújtotta be anyagát. A bíráló bizottság a helyszíni tapasztalatokat is tekintetbe véve az elismerő címet és a vele járó 1,5 millió forintot a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumnak és a mezőkövesdi Matyó Múzeumnak ítélte. Különdíjat kapott a Hadtörténeti Múzeum. A díjakat és az okleveleket a Múzeumok Majálisa keretében május 19-én *Schneider Márta* szakállamtitkár és *Harsányi László* az NKA elnöke adta át.

– D –

MEGVÉDTE...

Veöreös András, Hivatalunk Soproni Irodájának munkatársa 2007. május 23-án a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén sikeresen megvédte a *XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben* című PhD dolgozatát. Az eredményhez szívből gratulálunk, további aktív tudományos munkát és munkasikereket kívánunk!

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG NAPJAI

FELHÍVÁS ÉRDEKES ÉPÜLETEK MEGNYITÁSÁRA

Idén is sor kerül az Európa-szerte népszerű *Kulturális Örökség Napjai* hétvégére, melynek időpontja:

2007. szeptember 15-16.

szombat-vasárnap

Központi témaként HAZA ÉS HALADÁS címmel a *reformkor és a klasszicizmus építészetére szeretnénk ráirányítani a figyelmet*, de MINDEN MÁS HELYSZÍN csatlakozását szívesen vesszük.

Kiemelt nemzeti évfordulókhoz csatlakozási lehetőségek 2007-ben: Bathhány Lajos, Kodály Zoltán, Esterházy János, Árpád-házi Szent Erzsébet stb.

Amennyiben nem ismeri a Kulturális Örökség Napjai című rendezvény, a bővebb tájékoztatót és a jelentkezési lapot hírlevelünk szerkesztői kérésére eljuttatják Önhöz, de tájékozódhat a www.orokegnapok.hu honlapról is!

Kultúr pont

Információk az Unióról és a kultúráról

"ERŐDÖK ÉBREDÉSE" – A RÉVKOMÁROMI ÖREGVÁR ÉS ÚJVÁR HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

Az "Erődök ébredése" című projekt 285 ezer eurót nyert az Interreg IIIA Magyarország-Szlovákia-Ukrajna programban 2006-ban. A projektben társszervezőként a Monostori Erőd Kht. vett részt. A projekt célja egy, a két ország területén fekvő kulturális-idegenforgalmi központ létrehozása.

TELEPÜLÉS-KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐK A FALVAK MEGMARADÁSÁÉRT

A "Település-közösségfejlesztők a falvak megmaradásáért" című projekttel a Közösségfejlesztők Békés Megyei Egyesülete több mint 13 ezer eurót nyert a Phara CBC Román-magyar határszakasz programban 2003-ban. A projekt célja a magyar-román határ mentén a kistelepülések helyi társadalmának erősítése, a szervezetek közötti együttműködés, hálózatépítés ösztönzése és a civil szervezeti vezetők felkészültségének növelése.

MŰVÉSZETEK HÁZA KIALAKÍTÁSA

A "Művészetek Háza kialakítása" című projekttel Szentés Város Önkormányzata közel 300 ezer eurót nyert a Phare CBC Román-magyar határszakasz programban 2004-ben. A projekt célja a szentesi Mátéffy-Burg féle "Gólyás Ház" Művészetek Házává történő alakítása volt.

"ANDRÁSSY" KULTURÁLIS ÚT LÉTREHOZÁSA A SZLOVÁK-MAGYAR HATÁR MENTÉN

Az "Andrássy Kulturális Út létrehozása a szlovák-magyar határ mentén" című projekttel a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat több mint 41 ezer eurót nyert az Interreg IIIA Magyarország-Szlovákia-Ukrajna program keretében 2005-ben. A projekt célja a magyar-szlovák területek Andrássy-kastélyainak és -emlékhelyeinek kulturális-turisztikai együttműködése.

DUNA-PART ÉKKÖVE: KONFERENCIAKÖZPONT LÉTESÍTÉSE A JANKOVICH-KÚRIÁBAN

A "Duna-part ékköve: konferenciaközpont létesítése a Jankovich-kúriában" című projekttel Rácalmás Nagyközség Önkormányzata több mint 1 millió 527 ezer eurót nyert a Phare Területfejlesztés 2002-2003 program keretében. A projekt célja egy konferenciaközpont létesítése és a hozzá tartozó útvonalak kiépítése, a jobb megközelíthetőség érdekében.

A NAGYATÁDI SZÉCHENYI-PARK ÉS ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEINEK REHABILITÁCIÓJA

"A városközpont régi fénye - a nagyatádi Széchenyi-park és építészeti emlékeinek rehabilitációja" című projekttel Nagyatád Város Önkormányzata összesen közel 1 millió 51 ezer eurót nyert a Phare Területfejlesztés 2002-2003 programban. A projekt célja a nagyatádi Széchenyi-parkban található gyógyfürdő és a volt posta épületének felújítása.

SZARVAS VÁROSKÖZPONT- JÁNAK INTEGRÁLT REHA- BILITÁCIÓJA

A "Szarvas városközpontjának integrált rehabilitációja" című projekttel Szarvas Város Önkormányzata közel 2 millió 67 ezer eurót nyert a Phare Területfejlesztés 2002-2003 program keretében. A projekt célja a szarvasi Vajda Péter Művelődési Központ felújítása és bővítése, továbbá új utak és kerékpárutak építése.

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Bugár Mészáros Károly
építészmérnök,
Magyar Építészeti Múzeum, igazgató
Dr. Deme Péter történész,
KÖH, TKI, igazgató
Éri István régész
Hadnagy Zoltán újságíró
Herczeg Renáta művészettörténész
KÖH, TKI

Horváth Edina építész
KÖH, TKI
Máté Zsuzsanna építész
K.Ö.Sz.
Nagy Levente régész, – KÖH, Dok. Ig.
Dr. Pentenél Ungváry Mária levéltáros
Magyar Országos Levéltár
Puska Ildikó műtárgyfelügyelő
KÖH, Műtárgyfelügyeleti Ig.

Sebestyén József építész
KÖH, TKI
Simon Anna művészettörténész
K.Ö.Sz.
Szikra Éva kertépítész
K.Ö.Sz.
Újlaki Pongrácz Zsuzsanna régész
KÖH, Felügyeleti Igazgatóság, Ig.h.

ÖRÖKSÉG – A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tájékoztatója – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök; Szerkesztőbizottság: Bugár-Mészáros Károly, Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök), dr. Durczy Zsuzsanna, Farbakyné Deklava Lilla, Hack Róbert, Nagy Gábor, Nagy Levente, Özvegy Györgyi, Róna Katalin, Somorjay Selysette, Turok Margit;

Főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe: 1014, Budapest, Szentháromság tér 6; Telefon: 224-5281, fax: 224-5282, e-mail: orokseg@koh.hu
Laptervező: Lelkes Design Bt., www.lelkesdesign.hu; Nyomdai kivitelezés: Stádium Nyomda Kft. Telefon: 455-5050

A Királyváró Pavilon belső tere

Fotó: Bugár-Mészáros Károly

Az ákosi református templom homlokzata

Fotó: Herczeg Renáta

A Nick-udvar látványterve

A műemlék váltoállítótorony (1912) a Parlament kupolájával

Fotó: Bugár-Mészáros Károly